Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнелеп чыгарылган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1971 чыл ИЮЛЬ 14 СРЕДА № 168 (8628).

ӨРТЭЭ 2 КӨП.

ПАРТИЯ КЕЖИГҮНҮНҮҢ БЕДИК АДЫ

«Бир эвес сен коммунист болзуңза, сээн хүлээлгец бергелериң мурнунга торулбас, хожудаңгай сагыш-сеткилге алыспас, а партияның медерелдиг болгаш идепкейлиг дайынчызы болур ужурлуг сен. Ажылга-даа, ниитилел амыдралынга-даа, өредилгеге болгаш амыдырал-чуртталгага-даа — коммунист кижи кажа кезээде, кая-даа коммунист болуп артар, бистиң лениннчи партиябыстың кежигүнүң бедик адын төлептин-биле эдилээр ужурлуг...»

Бо болза СЭКП-ниң XXIV съездизинге партия Тоң Комитединиң отчёдунуң талазы-биле ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң излеткелиндеи одуруглар-дыр. Коммунистерниң улуг партиязының кежигүнү болуру дээрге ажыл-ишчи кижиге улуг алдар болгаш хүндүткел. Ооң-биле чергелештир ол болза, коммунист бүрүзүнге хөй үүлүг, улуг харыысалганы хүлээндирип турар.

Партия кежигүнериниң бүдүрүлгеге авангардчы ролюнуң болгаш оларның идепкейиниң, шудургу ажыл-херээниң, үлегерлиг сагылга-чурумунуң, төлептиг аажы-чаңының дугайында таарымчалыг чижектерни коллектив бүгүдеаннде не көрүп турар бис.

«Баян-Таланың кижизи» деп тоожудан ооң маадыры, идепкейлиг хөй-ниити ажылдакчызы, сураглыг хөйжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хоочун коммунист Оржак Лопсаңчаптың ажыл-чорудулгазының бүгү талаларын иомчукчулар сеткил ханыышкыны-биле помчуп турар. Ол дээрге Тывага болган социал чаартылгаларның эң идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи, бодунуң шынчы ак сеткилдиг ажыл-херээн, энергиязын төрээн чонунга бараалгадып келген ёзулуг дайынчы. Оржак Чываажыкович чоокта чаа 70 харлаан. Ынчалзажок ол ам-даа «Тинелге» совхозта хөйжу бригаданы удуртуп, күженнишкиниг ажылдавышаан. Ооң бригадазының көргүзүү бо чылын база-ла бедик: ниитизм-биле төрүүр 3231 хойдан 3300 хураганны камгалап алган, дүк планы күүсеттинген, хойнуң ажаалда, суттарылдазын эки организастаан. Лопсаңчап шагда-ла пенсиялап, чыргалдыг дыжын дыштанып ужурлуг турган. Ынчанмыже ол төлептиг ажыл-ижи-биле ниитиниң херээн бодунуундан кижан-даа бедик көрүнүп үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Кайы-даа партия организациязын алыр болзувусса, кежигүн бүрүү партийжи даалгалыг, ону ол ак сеткилдиг күүседирип ораладжыр. Маңаа чижек кылдыр Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң даргазы коммунист эш Хертек Чудекеевич Кудурукпайны ап көрээл. Ол аңаа даандырган албан-хүлээлгеен-биле хөй-ниитиниң ажылын бир дөмей көрүп, ону бедик харыысалга-биле күүседип турар. 1932 чылдан бээр агитаторлаап, сөөлгү он ажыг чылдарда партия чырыдышкынына пропагандистеп келген. Чоокта чаа ону чазактың дээди шаңналы— Ленин ордени-биле шаңнаан, колхозтуң ажыл-ишчилери Тыва АССР-ниң Дээди Совединин депутадыва Х. Ч. Кудурукпайны ийи удаа соңгаан.

Коммунист бергелерден кортпас, четшеттерге эртеш чок, ажылга-даа, ниитилел амыдыралынга-даа, амыдырал-чуртталгага-даа—бүгү-ле үүлдерге, кажан кезээде, кая-даа үлегер-чижээн көргүзер, мурнакчы болур хүлээлгелиг. Бир эвес Кызылдың № 1 АТБ-зинде бирги класстың чолаачызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Юрий Николаевич Зюлинни ап көөр болзувусса, баштай бодаарга ол кезээде орукка чоруп чоруур, ынчангаш аңаа өске шак-үе эвээш ышкаш кылдыр сагындыр. Бо коммунист өг-бүледе, бажыңында амыдралынга эң төлептиг кижилериңиз бирээзи, Юрий Николаевич дөрт уругаарын ажаан-тежээрингe, кижизидилгеге четчир шак-үени тып ап турарының түңнелинде, олар эки өөреник, үлегерлиг сагылга-чурумнуг боон турар. Ол дээрге коллективте тергиин эки бүдүрүлгечи, ам 1972 чылдың үлуг-нормазын ажылдап, хөй-ниити ажылынга вдепкейлиг киржип турар.

Тываның оң муң ажыг коммунистериниң амыдыралындан бо үеттүде дег эң эки чижектерни чүс-чүзү-биле көргүзүп болур.

Ынчалзажок боттарының албан-хүлээлгезин болгаш хөй-ниити ажылын күүседиргe база амыдырал-чуртталгага төлеп чок үүлдер кылыр, коммунистиң бедик адын үзүн-баазын үлегедиглери-биле бужартадып чоруур ийи-чаңгыс кижилер бистиң аравыста бар. Ындыгларның бирээзинге «Тере-Хөл» колхозтуң партком секретары турган Д. Кыр-ысты хамаарыштырып болур. Баштай ол дээрге кандыг-бир ажыл-херекти кылырының эргежок чугулазының дугайында шуугаар, кижилерни бир-ле чүвеге өөредир, азы бир-ле чүвеге кыйгырар аажок идепкейлиг кижи кылдыр бодун көргүзүп турган. Соолунде кээн ажыл-херек дээн харыысалгазын чидирип, партия организациязының ажылын саңдараткаш, өг-бүле талазы-биле шуут будулуп, аморальдыг үүлгедиглер кылып туруп бээрге, ону СЭКП Кызыл хооркому партиядан үндүрген.

Ооң өске чижектерни база көрээл. О. Хомушку дээрги Барыын-Хемчиктиг Эрги-Барлыкка Культура бажыңын директорлаан турган, партийжи хүлээлгезин уттуп, күрүнеиниң акша-хөреңгизин самчыгдап, арагалаашкыыче кедергей сундугун турган. Ол ышкаш Кызылдың хеп чуур комбинадында слесарь И. Загайченко база «Сүт-Хөл» совхозтуң бухгалтери турган А. Ховалыг арагалап, партияның болгаш күрүнеиниң сагылга-чурумун каржызы-биле үрен келгеннер. Ол үүлгедиглер дээш олар база-ла партиядан үндүрткеннер. Ынам-на коммунистиң бедик адын бужартадыр, аңаа төлеп чок үүлгедиглерни кыла бээр болдур, ындыг кижилер-биле партия организациялары кам-хаймыра чок демиселди чорудар апаар.

В. И. Ленин партия кежигүнүнүң бедик адының дугайында, коммунистериниң идепкейин бүгү талалыг калбартырының, партия дээш, ооң политиказын боттандырары дээш оларның харыысалгазын бедидериниң дугайында доктаамал сагыш салырының эргежок чугулазынче онза кичээнгейни угландырып чораан. «Партияның кандыг-даа кежигүнү партия дээш харыысалгалыг болур база кандыг-даа кежигүн дээш партия харыысалгалыг болур... Бистиң сорулгавыс—бистиң партиябыстың быжыг, шыдамыг, арыг чоруун камгалаары. Бистер партия кежигүнүнүң адын болгаш ужур-дузазын бедик-ле, бедик-ле база улам-на бедик көдүрерин орадажыр ужурлуг бис» деп, Владимир Ильич өөреткен.

СЭКП-ниң XXIV съездизи ол леннинчи өөредиге үндезилээш, айтырыгның бо талазынче доктаамал сагыш салырынче парторганизацияларның кичээнгейин угландырган. Партия организациялары кежигүн бүрүзү коммунистиң бедик адын төлептиг кадагалап, ону бодунуң кыымаккай, шудургу ажыл-херээ-биле, амыдырал-чуртталгазы база аажы-чаны-биле бадыткаан турарын чедип алыр хүлээлгелиг. Ынчангаш коммунист бүрүзү партия Уставының нетелделерин хажык чоокка күүсеткен турарын дээш олардан негелдерин күштелдирер, партия организациязында ажыл-херек дээш оларның харыысалгазын бедидер херек.

Партияның политиказын амыдыралга шудургу болгаш хажык чоокка боттандырарын, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүп, чаа, мурнакчы үүлдүң эгелекчизи болурун, бодунуң идей-теоретиктиг билиин могаг чоокка бедидерин коммунистен партил негеп турар. Ооң-биле кады парторганизацияларның талазындан кежигүннериниң, ылаңгыя аныяк коммунистериниң идейлиг кижизидилгезинче доктаамал кичээнгейни салыр хүлээлгелиг.

СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлерин чедишкиниг күүседир дээш, бүгү улус аажок улуг күженишкин-биле ажылдап турар амгы үеде, коммунист бүрүзү кажан кезээдегизи дег бүгү ажыл-херектериниң эгелекчизи, ажылчы чонларның организакчызы болур. Ону партия кежигүнүнүң бедик ады аная хүлээндирип турар.

Информациялар

Түңнелдиг үнүүшкүн

Мал чемнери белеткээр ажыл «Алдан-Маадыр» совхозта шалыпкын чоруп турар. Кайда-ла сигген кезип ап болур чер барыл, ону ажыгдаар талазы-биле хемчеглер алдының турарының чаңгыс чижээн моон көрүп болур.

Чоокта чаа совхозтуң механизаторлары дөрт звено болуп, 6 трактор, 2 сиген кезер машина, 4 дырбаап-биле чепсегленип алгаш, Чодураалыг сайырның даандан тура сигген кезип көрбээн өзеннер иштинин, кадыр ийлериниң, каттарының өлүп кезип, үш хүн иштинде 11 сараат, азы 88 тонна сигенни белеткээн. Бо дээрге, бүгү бар арга-ларны ажыглаарының үлегеряг чижээ.

Шефке киришкеннер хостуг шагында ойнап-хөглеп, боттарының чогаадып алган концертин көргүзүп турганы база солун болган.

О. ХУНА.

Сүт бүдүрүлгези көвүдээн

Тоску беш чылдың баштайгы чылындан эгелеп-ле сүт бүдүрерин көвүдедир дээш, «Элегес» совхозтуң Казык фермазының коллективи демисежин турар. Бедик көргүзүүлер дээш социалистиг чарыш саанчыларының ортузунда калбарган. Ооң түңнелин он хонуктан үндүрүп турар. Саанчыларның материалдыг сонуургалын бедидериниң хемчеглерин алган.

Ооң түңнелинде Казык фермазы чартык чылда 1900 центнер сүт бүдүрер турган, ону дыка ажырган. Күрүнеге 1550 центнер сүт садар планындан артыкка 123 центнерин киргген, азы 104,7 хуу күүсеткен.

Саанчылардан Байкара Бичe-кыс, Бадарчы Лиык-кыс, Танеья Монгуш, Салчак Борбак олар эң бедик көргүзүүлерин чедип ап, чартык чылда социалистиг чарыштың мурнакчылары болган.

О. ТӨГҮС.

Тудугжу бригада

«Сүт-Хөл» совхозтуң тудугжулары чурттага бажыңнары, албан чердериниң тудуун, мал кажааларын тударының темпизин бедидип, бо чылын эвээш хөй объектилерни дужаган. Кууларр Дондупка удурткан бригада Ак-Даш суурда эмнелге пунктузун, кадарчы Монгуш Дажынын кыштаанга чурттага бажыңын, Үстүү-Ишкинин кежиргеен чаа новургүү ажыглаага киргген. Кызыл-Тайгада 200 инек кирер кажаанын фундаментизин салган, ханазын орту кирп туда берген. Алдыы-Ишкинин кежир новург тудары база көрдүгген.

Тудугжулар Оржак Маанчы биле Монгуш Норбу хүн нормазын 110 хуу чедир күүседип, мактадып турар.

Б. ОНДАР.

Шалыпчы звено

«Элегес» совхозтуң делгем шөлдериндe тараа суттарыкчыларының 10 звенозу бир демниг организастыг ажылдап турар. Дуржулгалыг мелиоратор Доңгак Самбы-оолдуң удуртуп турар звенозу 10 хонук дургузунда үш ангы шөлдүн 200 гектар девискээрин суттаргаш, шалыпчы одуругда киргеен.

К. КАЛЫНДУУ.

МООЛ АРАТТАРДА

УЛАН-БАТОР. (СЭТА-ның тускай корр.). Июль 13-те СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин баштаан совет партия-чазак төлөөлери «Сухэ-Баторнуң оруу» көдөө ажыл-агый каттыжышкынына чораан.

Совет өңнүктер-биле кады МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары И. Жагварал олар кады чораан.

МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Баштайгы сараттар

СЭКП-ниң XXIV съездизинин төөгүлүг шиитпирлеринге дүүштүр малдың баш санын өстүрериниң болгаш продуктулуг чоруун бедидериниң үндезини— бөдүүн база чулуктуг чемнер белеткээрин көвүдедирин көдөө ажыл-агый Дуржулга станциязының ажыл-ишчилери шиитпирлээн.

Ону күүседири-биле тарымал сигеннериниң, тооруктуң, кукурузаның суттарылгазын, чемишчидилгезин болгаш ажаалдазын бо чылын эки-житкен.

Станцияның мал чемн белеткээр механизаастаттыгай бригадазы сигеннiң кезилдезин июль 7-ден эгелээн. Баштайгы хүннерде кескен сигеи курганн, ону болуп, сараттаарын чоруда бергеи. Ында 5 дырбаап, 8 волокуша, 4 сараат салыкчызы ажылдап турар.

— Сигенни болуп, сараттаар ажылда үстүү класстарның өөреникчилери хөй. Ынчалза-даа ийи-үш чылда мал чемн белеткээринге киржип, аңаа чаңчыгып, мергежий бергеннер. Оларның хөй кезин школага трактор башкарының курузун дооскап, чогуур документнин алган. Мында бичии «Беларусьтарда» трактористеп турлар. Улуг эштериядеи калыпнаетыр. Ындыг болзажок доктаамал хайгаарап, дузалажып тур бис — деп, бригадир Василий Тодазаков чугаалап турар.

Бичезиндеи тура машина, трактор аразынга өскенинден, ооң кезектерин таныыр, башкарарын биляр болганы трактор курузун дооза-ры болгаш ажылдаары оларга чиик болган.

Өөреникчилериниң аразында Василий Бушманов, Михаил Дремляков ышкаш мурнакчылар хөй. Олар мал чемн белеткээринге төлептиг салыышкынын киирин, мактадып турар.

Бригаданың кежигүннери сооолгу хүннерде 450 центнер эки шыпарлыг сигенни сараттап тургускан. Элбек мал чемин белеткээр дээп ажыл уламчылавышаан.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: үстүнде аныяк тракторист М. Дремляков, адаанда ооң сигеи дырбаптап чоруурy.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

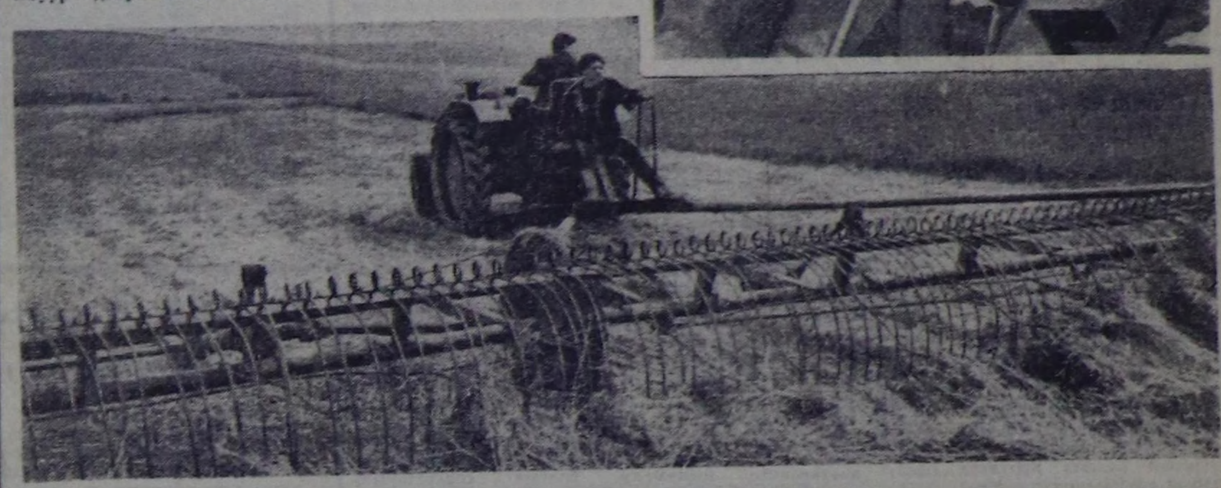

Репортаж

НОГААЖЫЛАР

Кек-Теректиң Алдыы-Буга шөлүнде школачыларының бүдүрүлге бригадазының турааанта июль хүннериниң бирээзинде дагаар артындан хүн чаа-ла хереп үнүп орта чеде бердивис. Теректер, талдар-биле хүрээдеткен чүүй-баазын чечектер-биле шыптынган ыкта уруглар болгаш оолдар сула шимчээшкин кылган турлар. Удуртукчу башкылы Алдын-оол Шавыраевич Куулар өөреникчилерни эртенги чемненилгеже командылаапкаш, бистин-биле чугаалажып, бүдүрүлге бригадазының ажыл-ижин таныштырды.

— Чүү культураларны өстүрүп, канчаар ажылдап турсилер? Бригаданың составында чеже кижи барыл?

Алдын-оол Шавыраевич салдынган айтырыгга тап-биле-ла харыылай-дыр:

— Бистиң ишчилеривис хөй эвес—40 ажыг оолдар, кыстар. Кызымак ажылдаар улус чүве. Сес звенога үүлгеен. 4 гектар капуста, 10 гектар картофель өстүрүп турар бис. Эртен хүн-биле кады турган, орунпарны шеверген эткеш, сула шимчээшкинче үүнүптер. Ооң дараазында чемненгеш, ажылче үнүп, капуста суттарын киритпер. Картофелистиң үүнүжү багай эвес, суттат-биле хавдырып турар бис. Болар—7—9 класстарның өөреникчилери. Чайгы дыштанылгазын күш-ажылга эрттирип, торээн колхозунуң экономиказын быжыглаарынга улуг-хуузун киирер дээш өөрепип алган билиин практиктиг ажыл-чорудулга-биле холбаштырып турар. Бригаданың ажылы чүгле быжыглаан участогунуң культураларын ажаап өстүрериниге кызыгаарланмас. Ниитиниң малына быжыг чем-суурну тургузарынга киржип турар. Бисте онаалга — 40 тонна будук-бүрүү, 20 тонна сигенни белеткээри. Сигеи кезер шөлүвүстү сүүгарын алдывыс. Ону июльдун ортадан соңгаар ажаар бис. Бригадада оолдар, кыстарның ажылдап турарын чүү дээр! Чойган-оол Ондар, Рая Тумат, Вася Ондар, Вера Сат, Ондар Соскур-оол болгаш ооң-даа өскелерни мактап болур. Ам безин бис 30 тонна будук-бүрүү мал чемиге белеткедивис.

Ооң чугаазын өөреникчилериниң бригадири О. Соскур-оол үзе киргеш:

— Будук-бүрү дээрге маага эң хоолулуг чемнериниң бирээзи дээр чорду. Ону арбыдадыр белеткээрин, онаалгавысты ажыр күүседирин шиитпирлээн бис. Ажылывыстың чорун турарын хана солунунга доктаамал чырыдын, звенолар арызында чарыштың түңнелин үндүрүп, тиилекчилерни аңаа мактап чырыдын турар бис. Шөлдү эргин көөрдээ болзуңарза, өстүрүп турар капуставыстың өзүмү эки ийиа—дээш, өөреникчилерже көргеш:—хүн ыанир бетинде суттарылгавысче кирип, мында ажылывысты дооскаш, арыгже кириптээлиңер — диди. Калбак-калбак бүрүлериг капуста плантациязынче ол өөрүн эдертип кирипти. Өөреникчилер хуунарын тутукулаап, делгем шөлде тарады тургулапкан, арыктарда баткан сугну ускап ажылын эгелей бердилер.

Кожазында колхозчу ногаажыларның ажылы-биле танышкаш, арыгда будук-бүрү белеткеп турар коммунист Ондар Хорлуунуң удуртуп турары хөрөөженнер звенозуның ажылын танысар дээш бар чорувуста демги школачылар бригадазының сорукчур оолдар, кыстары арыгда теректер унуп дургаар, сырбыктар дег, үнгүлөп, хөй бүрүлүг чинрбей будуктарны уй-шаап бадырган, а чамдыктары дүжүртүнген будук бүрүлерни тал шылбазы-биле тавычалай баглаап, боле каг-ган турлар.

Ында бир чоон терек чатында үш уруг чинрбей будук-бүрүлерни боле баглап, ыны-кыл тура:

— Дүүш четкелекте хөйнү ажылдапкаш, Хемчикке барын эштин, турааавыска баргаш, кезек када мячиктеп ойнап, дыштавын алыылыңар—дишкеп, шалыпкын ажылдаан турлар.

40 ажыг кижиниң кылганы будук-бүрү дээрге ачы-итинде ногаан хөгөөннер болу берди. Ону кожуглуг «Беларусьтың» колхозчызы өөрүп эгелей берди.

Чоон-Хемчик районунуң Ленин аттыг колхозунда ортумак школаның будуруге бригадазының өөреникчилери чайгы дыштанылгазын хөгдүг ажылы-биле мычаар эрттирип турарлар. Оларның ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг бүгү байдал тургустунган. Өстүрген культураларының дүжүдүн олар күзүн боттарының күжү-биле колхозка ажаап бээрлер.

* * *

Ондар Хорлуунуң удуртканн колхозчу хөрөөженнер звенозу мал чемиге будук-бүрү белеткээриге база хайыыккан күзел-сорулгуг ажылдаап, 30 тоннаны белеткээн. Ынчангаш колхозта 80 тонна будук-бүрү белеткеттинген. Ол ажыл үргүлчүлеевишаан.

М. СЕВЕН.

«Шынның» корр.

ЧАА-ЧАА КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ!

ДОНЕЦК. (СЭТА). Улус ажыл-агыйын, ылаңгыя аар индустрияның адырларын хөгжүдер талазы-биле беш чыл плавының даалгаларын күүседиринге чедип алган улуг чедишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Чарлыы-биле Донецк областы ийиги Ленин ордени-биле шаңнаан.

Чазактың бедик шаңналын областа тыпсырыгга тураскаткан Украинаның КП обкомунуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының область Совединин байырлыг хуралы Донецкинин опера болгаш балет театрынга болган.

Чыылгаанар СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң кежигүнү, Украинаның КП ТК-ның бирги секретары П. Е. Шелести чылыы-биле уткаан.

Хуралдың хүндүлүг президиумун СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозу составтыг кылдыр улуг кедүрлүүшкүн-биле соңгаан.

Эш П. Е. Шелестке сөс берген. Бүгү Совет Төрээн чуртту чоргаарлаандырыр турар аажок улуг чедишкиннерни чедип алырынга улуг салыышкынын Донецк областың ажылчын аңгысы болган бүгү ажылчы чоннары киирип турар деп, ол чугаалаан.

Донецкинин шахтёрлары, металлургтары, машина тудугжулары, транспортчулары, тудугжулары алдарлыг ажылдаан. Сескн беш чылдың даалгалары хуусаа бетинде күүсеттинген. Үлетүр будурүлгенин хемчээли 30,2 хуу оскен, а күш-ажылдың будурукчүлүү 23,8 хуу бедээн. Алган социалистиг хүлээлгелерин бүгү кол-кол кортүүлүглер талазы-биле алдарлыг күүсеткен. Ажылчы чоннарның бүгү коллективтериниң, үлетүрүнүң болган кедөө ажыл-агый-ның бүгү ажылдакчыларының күженишкиннерин соңгаарлаттышмас сорулгаларны шиитпирлээринче мобилизаастаан шыдаан областың партия организациязының ачы-хавыязы ол чедишкиннерде улуг.

Эш Шелест кедөө ажыл-агыйны хөгжүдериниң айтырыгларынга тодаргай доктаан. Областың партия организациязы, совет болгаш кедөө ажыл-агый органнары, колхозтар болгаш совхозтар кедөө ажыл-агый будурулгезиниң деннелин бедидериче шын орукту шилип алган дээрин ол демдеглээн.

Ооң дараазында оратор Донецк область улуг эртем төөг боон турарын демдеглээн.

Бөгүн областың ажылчы чоннарында улуг болган өөрүшкүлүг байырлал боон турарын айытканн, эш Шелест ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Чарлыын номчаан болгаш олурушканнар диңмиттиг адыш часкан турда, орденни областың тугунга кадап берген.

Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының Төп Комитединин, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнөөзиннен эш Шелест чазактың бедик шаңналы-биле холбаштыр олурушканнарга, бүгү шаңнатканнарга, оларның нүүрү-биле областың бүгү ажылчы чоннарынга чүректиң ханыындан байырны чедирген.

Областы Ленин ордени-биле шаңнаанны оваа улуг ужурдузалыг, чүге дээрге, ажылчы бүрүзү коллективтиг, хоорайның, районунуң, областың күш-ажылчы тиилелгезинге киргеен күш-ажылчы үлүүн, бодунуң салыышкынын ол бедик шаңналдан көрүп турар деп, оратор чугаалаан.

Ийи дакпыр орденниг Донецк областын ажылчы чоннары партия организациязының удуртулгазы-биле экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге чаа-чаа чедишкиннер-биле бистиң социалистиг Ада-чуртувусту ам-даа хөй удаа өөртүп, СЭКП-ниң XXIV съездизинин болгаш Украинаның Коммунистиг партиязының XXIV съездизинин шиитпирлерин чедишкиниг күүседирин чедип алыр дээринге Украинаның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди ханы бүзүрелиг деп, П. Е. Шелест түңнелинде чугаалаан.

«Красноармейскуголь» комбинаттың Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чылы аттыг «Краснолиманская» шахтаның даг ажылчыннарының бригадири, СЭКП-ниң XXIV съездизинин делегады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. В. Степанов, Ясиноватск районунуң «Червоний хлебороб» колхозунуң саанчызы А. А. Репа, Орджоникидзе аттыг «Азовсталь» заводтуң улуг кан эзилдиракчизи, ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. Д. Гневый, Краматорскинин аар машина тудуушкын заводтарының бүдүрүлге каттыжышкынының чиңгине директору, СЭКП-ниң XXIV съездизинин делегады В. А. Масол, Донецкинин күрүне университединин студентизи Татьяна Ягодкина, Донецкинин күрүне университединин ректору Г. М. Тимошенко Донецк областы ажылчы чоннарының салыышкынын бедин-биле үнелээн дээш партияга болгаш Совет чазакка ийиг өөрүп четтиришкинни илергейлээн.

Хуралдың түңнелинде СЭКП ТК-ның кежигүнү, партияның Донецк обкомунуң бирги секретары В. И. Дегтярев чүве чугаалаан. Донбассчыларның күш-ажылчы чедишкиннерин бедин-биле үнелээн дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге сеткил-сагыштың ханыындан өөрүп четтиргенин ол илергейлеп, ийи дакпыр орденниг Донецк областың ажылчыннары, колхозчулары, интеллигенциязы партияның XXIV съездизинин айытканн өндүр чаагай сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга бүгү күштерин, билиглерин болгаш энергиязын бээр дээрин бүүрүткеен.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге баярлыг чагааны улуг кедүрлүүшкүн-биле хүлээн алган.

Хоорай—кодээге

ДЕМНИГ БУРУНГААРЛААЛ

Партияның XXIV съездиан эрткен беш чылдың түнелдерин үндүрген болгаш чаа беш чылдың Директиваларын хүлээп алган. Совет улус амгы үеде съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш улуг кодурлуушкүнбиле ажылдап, чурттап турар.

Кызыл хоорай Советтиниң кодээ ажыл-ишчилери эрткен сески беш чылдың планыг онаалдаларын күүседир талазы-биле боттарының үүгхуузун база кирген. Совхозтарның ажылчыннарынын болгаш колхозчуларның кызыманкай күш-ажылының түнелинде кодээ ажыл-агый коллективтериниң экономиктиг күчүү быжыккан. Эрткен ажыл-агый чылында продукция будүрери 2 миллион 832 муң рубль болган. Беш чылдың планыг онаалдаларындан ажыр күрүнеге 1498 тонна эштти, 523 тонна сүттү, 98 центнер дүктү, 2 миллион 246 муң борбак дагаа чуургазын саткан. Кодээниң болгаш будүрүлгелериниң ажылдакчыларының күш-ажылы бединбиле үнелеттинген, 14 кижи Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаннаткан.

Чаа беш чылда кодээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле үлүг-хуулу кирери хоорай Советтиниң кодээ ажыл-ишчилериге база онаажып турар. Беш чылдың төнчүзүнде эзт будүрери 43 хуу, сүт—61 хуу, дүк—59 хуу болгаш чуурга — 43 хуу улгаткан турары көрдүнген. 1975 чылдың төнчүзүнде мыйыстыг бода малдың баш саны 1970 чылга деңнээргe 19 хуу, хойнуң дөртен үш хуу, улуг куштарның 24 хуу өскен турар.

1971 чылдың баштайгы чартында ажылдың түнелдери болаа бистиң кодээ ажыл-агый коллективтериве беш чылды эки эгелээнин көргүзүп турар. Күрүнеге эзт садарының чартык чыл планы 143,3 хуу, сүттүн — 127 хуу, дүктүн — 147,5 хуу болгаш чуурганың — 107,2 хуу күүсеттинген. Ниитиниң малының баш саны база өзүп турар.

Чылдың бирги кварталында хоорай Советтиниң ажыл-агыйлары малдың продукциязын будүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш социалистиг чарышка киришкеш, оон түнелинде СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база областың профовиледдер чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан.

Мал ажылының продуктуларын көвүдедир болгаш малдың баш санын өстүрер сорулгаларны чедишкиниг күүседир дээр болза, малга быжыг чем-суурну белеткээри чугула болгай. Мал ажылын хөгжүдери чер ажылы-биле чарылбас харылзаалыг деп чүвени көргеш, бис сөөлгү чылларда тарылга төлүнүң структуразын сайзырангайжыдар, чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннерин тарылгазының шөлүн калбартыр талазы-биле чамдык хемчегларни алган бис.

Ындыг болза-даа шөлдерниң дүжүдү чавыс боор турарының хараазы-биле малдың кышка чеми четпес боор турарын айытпас аргажок. Чижээ, 1970—1971 чылдарның кыжында бистиң малывыс одарларны кады алырга безин чем-биле чугле 79 хуу хандырттынган турган болгай. Ылангыя «Тере-Хөл» колхоз малдың бөдүүн чемнери-биле 20 хуу, чулуктут — 16 хуу хандырттынган турган. Бистиң ажыл-агыйларывыс бир эң чугула мал чеми болур кукурузаны үнелеп көрбестээни дыка четпес. Олар кукуруза өстүрер механизастаттынган звеноларны дүжүрүп каттылапканнар. Ынчангаш кукурузаның ногаан массазының дүжүдү 80—90 центнерден аппас болган. Чамдык удуртукчулар болгаш кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери мал чеми культураларны өстүрер талазы-биле четпес ажылдан турарын шүүмүчелчи ёзу-биле көргеш, оон шын түнелди кылырының орнунга ону агаар-бойдустуң таарымча чок байдалыңга шамнап турарлар.

Малдың баш санының соксаал чок өзүп турары-биле болгаш оон продукциязын будүрерин улгаттырары-биле чергелештир, 1975 чылда бистиң ажыл-агыйларывыс малдың бөдүүн чемнерин 12982 тоннаны, чулуктут — 21415 тоннаны болгаш мал чеми тараанны 6900 тоннаны белеткээн турарын чедип алыр ужурлуг. Саналгаларның көргүзүп турары-биле алырга бис ону күүседип шыдаар бис.

Чоокта чаа СЭКП Тыва обкомунуң II пленуму болуп эрткен. Анаа обкомнуң ийги секретары эш Филиппов колхозтарга болгаш совхозтарга мал чемин будүрерин көвүдедир болгаш оон шынарын экижидер хемчегларниң дугайында плеткелди кылган болгаш ол айтырыгның талазы-биле делгереңгей доктаалды хүлээп алган. Хоорай Советтиниң кодээ ажыл-агыйларының мурнунда мал чемнерин четчир кылдыр белеткээр талазы-биле улуг сорулгалар тургустунган. Чижээ, бо чылын бистиң ажыл-агыйларывыс 4210 тонна сигенни белеткээр болгаш 11727 тонна силосту салыр. Бо ажыл улуг күженишкинни негээр.

Мал чемин четчир кылдыр белеткээринге будүрүлге болгаш албан организация, транспорт черлери шуут киржир дугайында москвачыларның эгелээшкинин бистиң хоорайның партия, совет, профвилел, комсомол организациялары база изин-биле деткип турарлар.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев партияның XXIV съездиниге Отчёт илеткелинге мынча дээн... «кодээ ажыл-агыйны кодурери чугле кодээниң ажылышчилериниң хамааржыр эвес, харын үлетпүрүн, эртемниң болгаш техниканың ажылдакчыларының күженишкиннериниң хөйү-биле хамааржыр. Күрүненің, бүгү улустуң бо улуг хөрөнге төлептиг салышкын кирериниче оларны партия кыйгырып турар»... Бистиң хоорайда 63 улуг будүрүлгелер, тудуглар, транспорт болгаш садыг организациялары база оон аңгыда хөй санныг албан черлери ажылдап турар. Олар республиканың 15 санныг колхозтарынга болгаш совхозтарынга барын шефтен ажылдаарлар. Кол сорулга болза дүжүт ажаалдазынга болгаш мал чемнери белеткээринге шуут киржири болур.

Хоорайның чамдык будүрүлгелери болгаш албан черлери колхозтарга болгаш совхозтарга улуг практиктиг дузаны көргүзүп турар. Чижээ, хлеб продуктуларының эргелеп (начальниги эш Деев) бо чылын «Сукшак» совхозка бодунуң күжү-биле болгаш материалдары-биле шаны тудуп берип турар. «Көк-Тей» совхозка шеф ажылын республиканың хереглекчилер ниитилели (даргазы эш Катков) база эки көргүзүп турар. Улуг-Хемниң мяш ажылагый үлетпүрү (удуртукчузу эш Башкирцев), Кызылдың электростанциязы (директору эш Козяев) «Кара-Хаак» совхозка шеф ажылын база эки чорудуп турарлар.

Ындыг болза-даа шеф ажылын ийиги чергениң хөрөө кылдыр көрүп, ону ында-хаая үнүүшкүннер кылып каап турары-биле кызыгаарлаттынып турар черлер база бар. Ындыг черлерге Хандырылга болгаш сайгарылга эргелели, «Кодээ электротудугнун» тудуг-монтаж эргелели, Телевидение болгаш радионуң республика комитеди, «Тыва суг тудуунун» треви, «Тыва кодээ тудуг» треви хамааржыр.

СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар бистиң хоорайдан республиканың ажыл-агыйларынче дүжүт ажаалдаазынга киржири-биле 100 механизаторларны чорудар ужурлуг. Ынчалза-даа хоорайның чамдык будүрүлгелериниң удуртукчулары дүжүт ажаалдазынче механизаторлар чорударындан янзы-бүрү чылдагааннар-биле ойталап турар. «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр будүрүлгелер комбинады, 12 дугаар автобудүрүлге, «Кызыл тудугнун» эргелели, «Кызыл электротудуг», «Тыва сеңтелге-тудуг» трестиң республика эргелели, № 1, 2, 3 автотранспорт будүрүлгелери, № 14 механизация эргелели, харылзааның будүрүлге-техниктиг эргелели, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автотранспорт будүрүлгези болгаш оон-даа өске черлер амга чедир механизаторларны чорутпайн турарлар.

Будүрүлге болгаш албан черлеринде партия организациялары болгаш ол черлерниң удуртукчулары кодээге шеф дузаламчызын эң чугула сорулгаларының бирээзин кылдыр көөр ужурлуг.

Амгы үеде ажыл-агыйларга шеф дузаламчызын чорударының планы ажылдан кылдынган, а ол ышкаш ажыл-агыйларның мал чеми белеткеп алырынга дуза көргүзериниң талазы-биле тодаргай даалганы будүрүлге болгаш албан черлеринге берген. Бо чылын республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 905 тонна сигенни, 40 тонна будук-бүрү чемни белеткеп бээр, 11700 тонна саванны сараттаар болгаш 14 га ногаа шөлдеринге ажылды кылыр ужурлуг бис.

Малдың чем-суурун быжыглаар талазы-биле көрдүнген программа бүгү партия организацияларын организастыг болгаш политиктиг ажылды күштелдирип чорударын, кодээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң планын чедишкиниг күүседири дээш социалистиг чарышты калбартырын негеп турар. Амгы үеде ажылда бар четпестерни чайладыры, социалистиг чарышты ёзу барымдаалап чорутпазы, ону дээштиг организастап турган, колхозчуларның болгаш совхозтың ажылчыннарының ботиделкейин кодүрери партийжи-организастыг ажылдың төвүнге турар ужурлуг.

Чоокта чаа хоорайның партия, ажыл-агый активинин хуралы болуп эрткен. Хоорай—кодээге дузалаар талазы-биле тодаргай доктаалды анаа хүлээп алган болгаш тускай хемчегларни бадылаан. Бис ол доктаалды болгаш хемчегларни хажык чокка күүседир ужурлуг бис.

С. КРАСНЫЙ,
ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советтиниң күүсекомунуң даргазы.

АЖЫЛ-ИШЧИ АЛАШ ОГЛУ

Бо чурукта Барыын-Хемчик районнуң «Дөң-Терезин» совхозунда мурнакчы ажылышчи Ооржак Саятыевич Күр-Седи-дир. Ол мал ажылын хөгжүдер дээш, ылангыя оон баш санын өстүрүп, продуктулуун бедидер дээш сагыш салып чоруур кижилериниң бирээзи дээрзин эскерген мен. 1970 чылдың күзүнүнде оон аалынга кежээ орай апаргында чедип келген бис. Олар ынчан Алаш хемниң солагай талакы эринге чайлагдан нөжүп кирип келген үеви турган.

Күскү ховажында кажаазын эрткен-дүшкен улус үргедеп, оттулуп каапканын ол дыңнаткаш, хойларының чанынга одаг салып ап, оларны хайгаарап хонарынга белеткеви берди. Тоттур оттап хүнээзин хамык мал бөле чыткылап алгаш, кегженип чытканнар. Күскү дүн. Аал чоогунда куштар эдери дыңналыр. Даглыг черниң хеми шапкын Алаштың агымының дүргени-даа, дааш-шимээнидаа аажок. Ийи-чаңгыс айтырыглар сала кааптарга, харылап чоруй, олчаан «ужуктап» алгаш, хөөрей каап олурар, магалыг чугаакыр кижи болган. Ол кадайы-биле барык-ла 15 чыл чедир мал кадарын келген. Баштай чылгы кадарын ажылдаан. Элээн каш чылдар улаштыр ажылагыйга 600 ажыг чылгыны өстүрүп берген. Мал кадарын ажаарынга сонуургалдыг, ол херекте өөренген кижи боорга, оон дараазында чылда хойлар хүлээдип берген. Малдың баш санын өстүрүп, албек дүктү кыргып алыр талазы-биле көргүзүглериниң чоорту бедин эгелээнин ол каксы демдегледи. Хаттыг, соок хүннерлиг айлар, чылдар-биле олар каш удаа ужурашкан. «Ye-шагның берге хүннерин болгаш дүннерин ажыр эртеринге чүү дузалаар деп бодаар силер?» деп, одагның чырын өттүр бисче чиге көргеш, айтыра-дыр. Ынча дей каапкаш, харыы-даа манавайн, кара чаңгыс дузалаар чүве сиген-не болгай, ону хөйнү белеткеп алырга, кажаахорааны эки чылыглап, белеткеп алырга, бергедээр чүве турар эвес деп кагды. Оон аңгыда өске-даа холуксаалыг чемнерни ажылдап келгенин база-ла немеди.

Бо кадарчы эң-не бедик көргүзүгүнү 1970 чылда чедип алган. 100 баш төрүүр хойга онааштыр 115 хураганны өстүрүп ап, бир хойдан-на үш килограмм хире дүктү кыргаан.

Элээн орайтап, сылдыстар четчележип келгенде Ооржак Күр-Седи өөнден дүүргезин эккеп алды. Кургаг ыяш будуу отка каттан үс-чаг дет сыдырадыр кыпты. Аалдың үстүнде Алашты кежир туткан демир-бетон көвүрүгүнүң кыры-биле аар чүүктүг машиналар шуужуп эрти. Элээн болганда бир машина хем кыдыында мырынай бистиң чоогувуста кээп доктаады. Хойжу ол машинаже көргеш, эрткен чазын чарыш салган малчынының хойларын машиналыг улус оорлап аппарганын сактып чугаалады. Чаъстыг дүне оорлар машиназынга 20 ажыг баш хойну чүдүрүп алгаш чоруй барган дидир оң. Асфальтылаан орукче кирген болган. Оон ыңай оорларның кайнаар-даа барганы билдинмейн барган.

— Бо Алашта, Акта, Хемчикте ийи-чаңгыс оорларны черле тудуп кезедир ойу келген-дир—деп, оон дузалкчызы ыыткыр эвес үн-биле чугаалай-дыр...

Чоннуң малын менди өстүрер дээш, чамдыкта уйгу келбестей бээр дүнелерге таваржып, хаттыг, чаъстыг хүннерде хойларын одарладып, хаяштыг дагларны ажып эртип, мал-маган дээш сагыш човаап чоруур кижиге база катап ужураштым. Баштайгы ужуражыг ышкаш дүне-даа турбады, дүвүренгир чүве-даа болбады. Магалыг каан хүн турду. Хойжунуң арны базала аяс, хүлүмзүргүг, өөрүшкүбиле долганын эскердим. Кожагарны куду балын ора, ырлаанын-даа дыңнадым. Сески беш чылда эрестиг ажылдаанны дээш, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаннаткан ол мурнакчы малчынның өөрүшкүзүн үлежип, аңаа байыр чедирдим.

Коммунист Ооржак Саятыевичиниң бо чылын кадарган хою-даа, алган хураганнарыдаа хөй. 100 төрүүр хойдан-на 101 хураган алганы база эки түнел-дир.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: хойжу Ооржак Күр-Седи Алаш хемниң эринде хой одарладыышкынының үезинде.

Аас-кежиктиглер

Кызылда күрүненің башкы институду тургустунган хүннерден эгелээш хөй санныг башкыларны белетизэн. 1970—1971 өөредилге чылының төнчүзүнде ол институтту 125 оолдар, кыстар доозуп үнген. Олардан 43 кижи дыл эртемнерин болгаш литератураны башкылаар. Математиканың болгаш физиканың тускай эртемин 55, химияның болгаш биохимияның билиглерин 27 кижи дооскан.

Дыл эртемнериниң салбырындан Алла Августовичтергиин эки өөредилгениң дипломун алган. Ол ышкаш студентилерден Светлана Потёмкина, Любовь Глушкова, Галина Журавлёва болгаш өске-даа элээн хөй доозукчулар күрүне экзаменнерин 4—5 демдектерге дужааганнар.

Башкылаашкынның тускай эртемин беш чыл улаштыр кызымаканайы-биле чедип алган аныяктарның шултузу шылгалдалар үезинде быжыг билиглиин долу болгаш ханы уткалыг харыылары-биле бадыткааннар. Коммунизмниң төлептиг тургузукчуларын өөредип, кижизидер чаагай үлүг онаашкан ол аас-кежиктиглерниң чаа отряды районнарже өөрүшкүлүг аттанып-каннар.

Бистиң корр.

Бүдүн чартык чылдың курлавыры дээш

Ниитиниң малыга быжыг чем-суурну тургузары—мал ажылының продукциязын будүрерин көвүдириниң үндезини болуруп СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде айытканы. Малга четчир санныг чем курлавырын тургузар дугайында айтырыгны партия Тыва обкомунуң ийги пленумунга база чугаалашкан. Ол шиитпирлерни амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш бистиң совхозтуң ажылышчилери күженишкинивисти салыш, бригадалар, тус-тус кижилер аразында чарышты калбарткаш, ниитиниң малынга бүдүн чартык чылдың чем курлавырын белеткээри-биле сөглээн сөзүнге зэ болурун шиитпирээн.

Маңаа бир чугула чүве тараа болгаш өске-даа мал чеми культураларның үнүш-дүжүткүрүн бедидери улуг ужур-дузалыг болгай. Ынчангаш бригадада партия болуу СЭКП-ниң XXIV съездизиниң документилерин хойжуларга таныштырган соонда немелде бедиткен хүлээлгелерни ап тура, боттарының күжү-биле 70 га тараанны суггат-биле хандырып өстүрерин шиитпирлээш, ону боттандырып турар. 70 га черге чазын тарылга мурнунуң суггарылгазын чоруткан. Ол шөлде тараанның үнүжү ам багай эвес. Хойжулар ыраакы Манчүректің чайлаг одарларынче көжүп үнгеш, малды семирти одарладып, хой кыргылдазын чорудуп турар.

Үнүш-дүжүткүрүн бедидери-биле алган участогувустуң чайгы суггарылгазын чорудар, бок үнүштерин арыглаш аштаар база суггарын болур сиген шөлүн суггат-биле хандырар звенону хойжулар тургускан. Куртугбай, Бегзи, Сонноол Ондарлар, Ооржак Калдар-оол олар тараанның чайгы ийги суггарылгазын чорудуп турар. Ол шөлдүң дүжүдү кажан ажаттынары билек саваның бөлүп, мал чеминге белеткээр.

Бригада 80 тонна сигенни кезип белеткээр. Сигеннің дүжүдүн бедидери-биле 50 га сиген шөлүнге суггарылганы калбарткан. Мен бодум 18 га сиген шөлүн суггарган мен. Бистиң бригаданың малчыннары Манчүректің Хөлчүк бажындан куду Кургаг-Адырга чедир чайлаглаан. Шынаа сигенни кезериниң мурнунда хойжулар тайга сигенин кезип, ону долгаан, дыттарга азып кадырып эгелээн. Бригаданың коданнарының кадарчы бүрүзү 10—15 тонна чедир сигенни белеткээрин, бар арганы ажыглаан турган оон-даа көвүдедирин немей хүлээнген.

Малдың хүр-чаагай кыштаглаашкынын хандырар хемчегларниң чугулазы — сиген белеткелиниң чоруп турарын партия болуу достаамал контрольга ап турган, совхозтуң ажыл-ишчилериниң алган хүлээлгезин күүседиринге хойжуларның күш-ажылчы улуг-хуузун киреринге бүзүрелдиг.

О. ДАЖЫ-НАМЧАЛ,
Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригадазының партия бөлүүнүң удуртукчузу.

БАШКИР АССР. Стерлитанда сода-цемент комбинады — кальцийлиг соданы бээриниң чуртта эң-не улуг будүрүлгези. Оон үшкү эзлчээн тудары ам түлүк чоруп турар, ону ажыглалга киреринде ол продуктуну чылда миллион-миллион тонназы-биле будүрер.

ЧУРУКТА: чаа сода будүрүлгезиниң мурнакчы эптенчилери (солагай таладан) Марат Идрисов, Михаил Соловьев, бригадир Анатолий Змитович, Радик Халитов болгаш Ринат Хеунутдинов. Бо коллектив хоолай дамчыдыкчыларын графикти мурнадыр эптеп турарлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бистиң тургузуксаа

Мал ажылынга үлетпүр баазазын тургузар

КУЙБЫШЕВ. Область төвүнден ырак эвесте мал ажыл-агыйының улуг тудуу эгелээн. Ол дээрге үлетпүрге үндезилээш хаван эъдин будүрер талазы-биле механизастаттынган улуг ажыл-агый болур. Чылдын-на аңаа 100.000 ажыг хаванны азыраар болгаш күрүнеге 12 муң тонна эштти садар деп турар.

* * *

ХАБАРОВСК. Приамурьеде хаван эъди будүрер тускай чеди совхозтарны тургускан. Хоорайларны долгандыр бүгү ажылдарны механизастаан үлетпүр комплексилерин тургузуп турар.

Чылда-ла 100.000 хаван азыраш, семиртир үш улуг фабрикаларны Хабаровскиниң болгаш Биробиджанның чоогунга тоску беш чылда тудуп тургузар.

* * *

ТБИЛИСИ. Грузиянның найысылалының чоогунда Телетси совхозта сүт будүрериге тускайжыткан ажыл-агый черин тургузуп турар. Ол чылдын-на Тбилисиге болгаш Руставиге 2000 ажыг тонна сүттү бээр деп турар.

Амгы үеде республикада күрүненің сес болгаш колхоз база совхозтарның аразынга элээн каш мал ажыл-агыйларын тургузар деп турар.

* * *

ОШ (Кыргыс ССР). Кугарт шынаазында аныяк мыйыстыг бода малды өстүрериниң ажыл-агыйлар аразының мал семиртир баазазын кылып эгелээн.

Аңаа элээн каш инек кажааларын демир-бетондан кылыр болгаш мал чеми белеткээр улуг цехти база склад бажыңнарын тудар.

Джанги-Джолга, Исфанга, Ала-Букка болгаш өске-даа черлерге колхозтарның болгаш совхозтарның акша-хөренгизи-биле мал семиртир азыраар чеди базаларны база тудуп турар. Келир күзүн аңаа 50 муң баш малды азырап эгелээр.

—⊙—

В. И. ЛЕНИН АТТЫГ АВТОЗАВОДТУҢ КЕЛИР ҮЕЗИ

УЛЬЯНОВСК. (СЭТА-ның корр.). В. И. Ленин аттыг автозаводтуң турар черинден июль 12-де баштайгы миллион кубометр хөрүүнү казын үндүрген. Бо беш чылда аңаа улуг куштуг чиик болгаш чүк машиналарын кылыр будүрүлге черин туттунар. Ол будүрүлге черинің кол конвейери турар черде белеткел ажылдарын кидин түлүк чорудуп турар. Аңаа чылдын-на 200.000 автомобильдерни кылып үндүрер.

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединде

Күрүне хөренгизин камгалалга тургузар

Тыва АССР-ниң талазы-биле материал-техниктиг хандырылга килдизин автомобильдің артык кезектерин төтчеглеп садып турар дугайында айтырыгны республиканың улусчу контроль комитеди хуралынга чугаалажып көрген.

Артык кезектер чедишпеан-биле хөй машина үр үениң иштинде аваа туруп келгенин демдеглээн. Материал-техниктиг хандырылга килдизиниң байдалы мындыг турда, Красноярск районнуң материал-техниктиг хандырылга килдизиниң эргелеп автомобильдин ховар артык кезектерин дашкаар базаарлап садып турганы хыналдаан илерээн.

Материал-техниктиг хандырылга килдизиниң начальниги Н. Минцевтин, улуг инженер Н. Сиротининн буруузуп миннип, хыналда соолунде кезектериниң үчёдун болгаш саарылгазын шыңгыыратканын бүзүредип турарын барымдаалаан, Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитеди оларга шыңгыы кеземче онаавайн, сагындырган. Оон ажылдакчыларының харысалгазын бедидерин даасканы.

* * *

Республиканың колхозтарында, организацияларында чериниң камгалалының болгаш ажыглалының байдалын Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң хуралынга көрген. Чамдык колхозтар, совхозтар болгаш организациялар чериниң ажыглалын экижидер талазы-биле эргежок хемчеглер албайн, ССРЭ-ниң чер хоойлужудулгазының Үндезиннерин хажыдып турар.

Хөй тарылга шөлүн болбаазыратпайн, куруктурулгаже шилчидип турар. Республикада 14,8 муң гектар тарылга шөлүн ажыглал чок чыдар. Оон иштинде Таңды районда 2,8 муң, Чөөн-Хемчикте 2,6 муң, Каа-Хемде 2 муң, Тес-Хем районда 1896, Бай-Тайгада 1300, Барыын-Хемчикте 800 гектар чериниң куруктурулгаже шилчиткен. Ол черлерниң хөй кезиин хат үрөөн, бок үнүштер, хараган, элезин дуй алган.

Колхозтарда болгаш совхозтарда суггаттыг 4,2 муң гектар чер ажыглаттынмайн турар. «Саян» совхозта 550 гектар чериниң суггарар суггарылга системазы кагдынган. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбыры суггарын ажыглаан болур 120 гектар тарылга болгаш 80 гектар сиген шөлүн каапкан. Совхозтуң Кара-Дытта болгаш Кодүргеде суггарылга бугаларының кол тудуглары үрелгеш, ажыглалдан үнген. Жданов аттыг совхозтуң Чаатыда 150 ажыг гектар тарылга шөлү суггартынмайн чыдар. Эрзин районнуң «Чаа орук», Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозтары болгаш «Шекпээр», «Торгалыг», «Найырал», «Чыраа-Бажы» совхозтар суггарылга системаларын багай ажыглап, суггарылга чорутпайн турар.

«Тес-Хем», «Шекпээр», «Тинелге», «Дөң-Терезин», «Тыва», «Тоора-Хем» совхозтар, Эрзин районнуң «Мөрен», Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозтары чериниң оюктап-деликтеп, кыдыгаарын чедир аңдарбайн тарылга шөлдерин чыл-чылда кызырып келген. Суггарылга бугаларының болгаш электри шугумнарының чоок кавызы база савак сараттаан черлерни аңдарбайн турары хыналдалардан көзүлген. Дыка хөй черни ажыл-агыйлар тудуг шөлүнге ажыглаан.

Республиканың 175 муң гектар черни хат үреп каан. Ынчалза-даа ооң-биле демисел талазы-биле комплексилиг хемчегларни четпес чоруткан. «Улуг-Хая», Жданов аттыг, «Совет Тыва», «Межегей» совхозтарда, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда черни хат-шуурган, суг үрөөр чоруктарга удур демисел чорудар техника долузу-биле ажыглаттынмайн турар.

Чериниң ажыглалынга контрольду Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу четпес чорудуп, четпестерни чайладыр талазы-биле ажыл-агыйларның удуртукчуларындан, специалистериндеи чогуур негелде кылбайн келген.

Хаттан хөрөүнүң үрелир чоруу-биле Тыва АССР-ниң Ыяш ажыл-агый эргелели болгаш оон ыяш ажыл-агый черлери ажыл-агыйларга четпес дуза көргүскенин комитет демдеглээн. 1968 чылдан 1970 чылга чедир 344 гектар черге ыяш камгалал куржагларын, кандыг үнүш, кара өзүн үнүн болурун барымдаалавайн тарып олурткан. Оларның хөй нуруузу курган калган.

Чамдык будүрүлгелер болгаш организациялар черни ажыл-агый сорулгазынга эвес, туразында ажыглап турар. Орук тудуг болгаш сеңтелге эргелели Бай-Хаак—Балгазын, Бай-Хаак—Хадын, Шагаан-Арыг—Чадаана аразында орук тарының хажыызын дургаар тарылгага ажыктыг черлерни 40 метр ажыг хемчээлдиг калбак кылдыр казып, хөрөүнүн орук тудуунга, сеңтелгеринге ажыглап келген. Кызыл хоорайның орук тудуг организациязы «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазының чоок кавызын сай алыр чер кылып алган. «Барлык» совхозтуң суггарылга системазын тударда «Тыва суг-тудуг» трест сай алыр 30 хире карьер каскаш, ажыл доозулган соонда хөөп дескилевейн каапкан. Ындыг байдалдар тарылга шөлүн кызырып, чериниң хөрөүнүн үреп турар.

Республиканың колхозтарынга, совхозтарынга чер ажыглалын экижидер дугайында партияның болгаш чазактың айтыышкынларын боттандырар талазы-биле хемчегларни Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу ажылдан кылганын кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы М. А. Хазбулатовтуң, чер тургузулганының кол инженери Р. Ф. Харитонованың медеглелин Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитеди чүүлдүгзүнүп көрген.

Хөрөүнүң хаттан үрелир чоруун болдурбас талазы-биле хемчеглерни ап турарын, Тыва АССР-ниң байдалынга таарыштыр хову камгалалының ыяш тарылгазының айтырыгларын өөренип ооруу-биле Сибирьниң технология институду-биле керээ чарганын республиканың Ыяш ажыл-агый эргелелиниң начальниги Т. И. Воронков контроль комитединиң хуралынга медеглээн. Артык чер ажыглавазын, доктааттынган чурумну удуртулга болдуруп, орук тударынга тускайлаан черлерни ажыглаарын республиканың Орук тудуг сеңтелге будүрүлге эргелелинге даасканы.

Чер камгалалының болгаш ажыглалының байдалын контрольдаар ажылды үргүлчүлээрин болгаш ажыл-агыйны эвес буруулуг кижилерни шыңгыы харысалгаже киирерин Кызыл хорайның болгаш районнарның улусчу контроль комитеттеринге Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитеди даасканы.

КРАСНОЯРСК. Целлюлоза-саазын комбинадының ажылчыннары боттарының социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседип турар. Беш айлар дургузунда пландан ажыр 300 тонна ак целлюлозаны, 1867 тонна саазынны, 3 миллион ажыг кыдыраашты бүдүрген.

ЧУРУКТА: кыдырааш цеги. Агрегатта улуг машинист А. Костромина. Беш айлар дургузунда пландан ажыр 660 муң өреникчилер кыдыраажын ол белетиккен.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

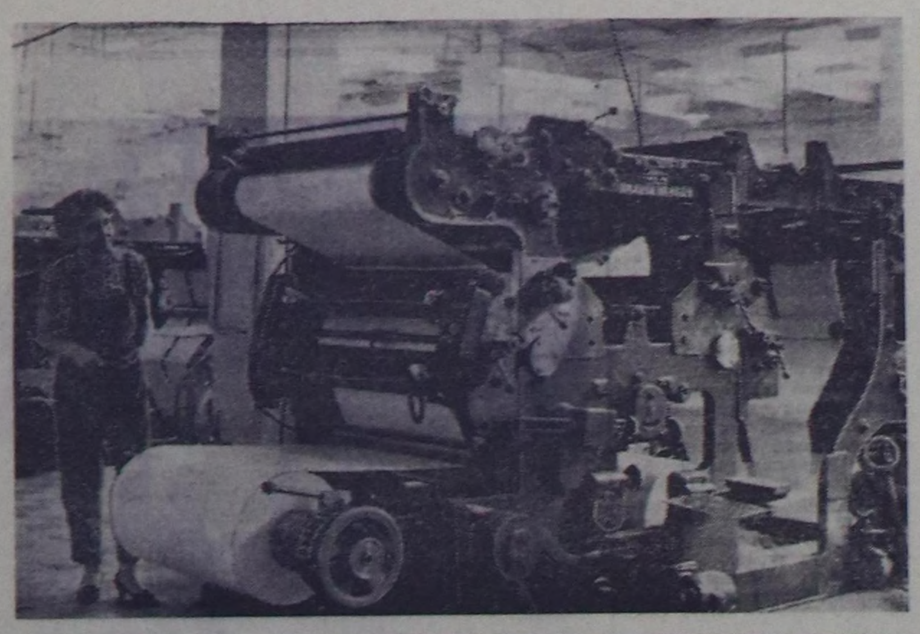

Кижи дээрге чоргаар-ла дыңналыр!

АРЫН-НҮҮРГЕ ДҮҮШТҮР ЧУГАА

А. М. Горький мынча деп чугаалаан: «Кижи дээрге чоргаар-ла дыңналыр-дыр!». Пролетариаттың сураглыг чогаалчызы Алексей Максимович бөдүүн кижилерге, күш-ажылдың кижизинге дыка-ла чоргаарланып, чырыткылыг келир үени, чаа чаагай амыдыралды тургузарынче оларны кыйгырып, чечен-мерген сөстери-биле хей-аът киирип чораан. Оон чогаалдарының бирээзинде мындыг одуруглар база бар: Кижи деп сөстүң эге үжүүн кезээде улуг үжүк-биле бижиир херек.

Сураглыг чогаалчының кижилерге чоргаарланып, оларга бүзүреп чорааны черле шын. Бистің чуртувустуң акы-дуңма улустары төөгүге көстүп көрбээн кыска үениң дургузунда, кандыг-даа кадыг-бергелер таваржып турган болза чаа ниитилелди тургузуп ап, чырыткылыг келир үеже бүзүрелдин-биле улам-на бурунгаарлап келген.

Совет кижи бүрүзү—ажылчын-даа, колхозчу-даа, албан-хаакчы-даа бодунуң бердинген күш-ажылы-биле ажылдап турар коллективинин планныг онаалдаларын күүседиринге үлүг-хуузун киирештирерин, оон ол ижи кедизинде барып Төрээн чуртунуң экономиказын быжыглаарынга, ниитилелдің улам бурунгаар хөгжүүрүнге дөгүмчелиг боон турар дээрзин ханызыбиле угаап билир.

Амыдыралга болгаш күш-ажылга төлептиг кижилер бисте алдар-биле бүргеткен. Оларны чон боду-ла илередип, оларның ат-сывын хөйге чарлап үндүре бээр. Бистің республикавыстың дээди органы болур Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң депутаттарынга соңгуткан кижилерниң арызында кандыг кижилер чок дээрил! Язы-сөөгүн, эртем-билиин безин чугаалаваска, бистің Тывавыска революцияны хөгжүдү, чаа амыдыралды тургусчуп, тыва араттарның амыдыралын чаа дешпилгелиг орукче уттап башкарып келген, ам пазыхары дөгүй берген сураглыг хоочуннарывыстың арызында үжен чылдарны сөөлүүредир, дөртен чылларда төрүттүнген хып дээн чалыы аныяк ооллар, кыстар Дээди Советтің депутаттарында соңгуткан болгай.

Олар улуг салгалдың кижилери: адалары, авалары, акыугбалары-биле кады чаңгыс столга олуруп алгаш, чуртунуң ажыл-амыдыралынга, культураазынга, хамаарышкан чугулаа айтырыгларны шиитпирлежип, күрүнезин эргелеп башкарарының хөрээнде киржип эгелээннер.

Амыдырал черле ындыг. Адаларның, аваларның дайынчы болгаш күш-ажылчы эрес-маадырлыг чаагай чаңчылдарынга аныяктар ынчаар өөренип, оларның эгелеп каан хөрээн, изеп каан оруун ындыг янзылыг уламчылаарлар, боттарының салгалынга базала ындыг янзылыг дамчыдарлар.

Республиканың Дээди Соединиң депутаттарынга соңгуткан аныяктарны кызымаккай күш-ажылы, ниитиниң хөрөөнге, хууда амыдыралынга төлептиг чоруу дээш чон деп-шидип үндүрген болгай. Ол кижилерниң чамдыктары бодур. Кызылдың тудугжулары В. Шулькина, Т. Хертек, чоланчы Б. Амыртаа, Бай-Тайганың хойжузу К. Кара-кыс, Чадаананың почтачызы Г. Монгуш, Каа-Хемде техник-осеменатор Г. Салчак, Өвүрнүң хойжузу К. Түлүш, Бии-Хемниң саанчызы З. Бөйыр, Улуг-Хемниң саанчызы В. Чоолу, Эрзиниң саанчызы С. Эртине дээш оондаа өске аныяктар Тыва АССР-ниң депутаттары болганнар. Оларга чон чоргаарланып турар.

Оон аңыда эрткен беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге эки көргүзүүлерлиг болганы дээш улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар дыка хөй кижилерни орден, медальдар-биле шаңнап, мактап турар болгай. «Кежээниң мурнунда хүндү» деп чүве олдур.

Ындыг болза-даа, бо бүгүнү чугаалап турган, бистің арада чамдык кижилерниң аажы-чанында, амыдыралчуртталгазында бар четпестерни база айытса чогуур. Арагалаар, хулиганнаар, ажыл кылбас, оорланыр дээш оон-даа өске эргиниң артыышыннары чамдык кижилерниң талазындан көстүп келирге, оон хамаарышкан коллективиниң улустарынга, үүнүн-даа мурнунда өг-бүлезинге, ажы-төлүнге төрелдөргүлдеринге, харын-даа шуут өске кижилерниң мурнунга кончуг-ла эпчок, чаржычыг болур. «Өске черге барганда, чурттуң адын бода, өске аалга барганда, төрелдериң нүүрүн бода» деп улустуң үлегер домаан ындыг кижилер херекке албайн, арынүүрүн, ат-алдарын бужартадып чоруурлар.

Хөй чугаа кылбайн маңаа бир чижектен көрүп көрөөлицер. Чоокта чаа албан-ажыл аайы-биле Шагаан-Арыг хоорайга келдим. Хүннүң изиндаа кончуг, ышкам үүве. Хоорайның кудумчуларында улус база-ла хөй. Оларның аразында эзириктер элээн көскүлен. Магазиннер, столовая чоогунда, херимнер кыдында ийи-чаңгыс бооп олурупкан, арагалаан улустуң чамдыызы (хөрөөженнер) бичиг урулгарын холдарында куспактаан-даа болгулады. Оларның аразында аттарын чедип алган кижилер база бар де.

Шала кежээликтей ол эзирик кижилерниң чугаа-сооду, алгы-кышкызы оон-моон улам кедереп, чамдыктары шоп-содаа кылып эгеледилер. Гостиница чанынга өөнүн эзэзибиле чогушкан аныяк хөрөөжен кижиниң аскындан үнүп турган сөстерин улус дыңнаап, эгенип, иштинде хомудап, тарай берди.

Хоорай кыдыында сеп эриинде арагалаан улус база бар. Оларның чамдыызы «чыкылооннаан». Оларның бирээзи аныяк уруг сугта дүшкеш, пат боорда үнүп келгеш, идикхевин ыят чок сы тудуп алгаш, элейтип чорупту...

Дружинниктер журналын ажып көре бээривиске, май айны сөөлүүредир сөөлгү демдеглелди кылган. Чамдык коллективтерден 1—2 кижи келген болгулаар. Дежурныйлаан шагдааларның демдеглел дептерин база сонуургадывыс. Дружинниктерниң келген, келбээнин база ол хүн чүү болганын, эзириктер сергедир бажынга чеже кижи хонганын ында демдеглеп турар. Оон чамдык демдеглелдер бо-дур.

Райкүүскомнуң дружиназындан чаңгыс кижи келген—машиналыг чолаачы.

Харылзаа черинден келбээн. Ыяш ажыл-агый черинден чаңгыс чолаачы, машиналыг келген.

Арагалааш, эзириктер сергедир черге хонган азы он беш хонуктаан кижилерниң даңзызын көөрге, ында 1940—48 чылларда төрүттүнген аныяктар эвээш эвес, оларның хөй кезин кайда-даа ажылдавайн турар деп демдеглеп каан болду. Чижээ: Сундуй Кыргыс, Александра Дүдерэ, Өлчей Маады, Амыр Күсүүр дээш оон-даа өске аныяктарны доктаамал ажылдап турар чери чок деп демдеглээн. Ажылдавайн арагалап чоруп турар, а акшаны та кайын тып ап турар үүве...

— Районнуң кодээ черлеринде байдал үүгээр болдур ийин. Мен район төвүнге дежурныйлап кээримге, харылап турар суурларымның дружинниктери мени чоктатпас улус. Хөй-ниити организациялар биске дузалашпас болза, бистер чон ортузунга эки ажылдап ыдавас бис. Хамык ужур кижилерни тудуп хоруурунда эвес-ле болгай, ону болдурбас дээш баш удур хемчеглер ап, чон-биле ажылдаарында деп санаар бис. Маңаа партия, комсомол, хөй-ниити организацияларының ролю улуг—деп, шагдаа эш Дагба бистің чугаавысты түңнеп кагды.

Арагалаар, ажыл кылбас, тоянчы, оорланыр, өг-бүле талазы-биле будулчак чоруктуң чүгле коллективке, өг-бүлеге, аныяк салгалды кижизидеринге эвес, харын ниитилелге кайы хире хоралын, чаңгыс районда, чаңгыс суурда, аалда, чаңгыс кудумчуда чурттап орар эш-өөрүнге кайы хире чаржычыын безин бодаар апаар.

Үстүнде бижээнивис таварылга чүгле Шагаан-Арыг эвес, өске-даа черлерде бар болдур ийин. Номчукчулар маңаа хамаарыштыр саналоналын киирер боор деп идегел-биле бижидим.

С. МААДЫ.

Италияның даштыкы херектер министриниң Совет Эвилелинге чораанынга холбаштыр кылдынган

совет-итали дыңнадыг

Совет чазактың чалаанын ёзугаар Италия Республиканың даштыкы херектер министри А. Моро 1971 чылдың июль 5-тен 12-ге чедир ССРЭ-ге албан ёзузунуң аян-чоруун кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин беседалар кылыры-биле Морону хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң болгаш Италияның даштыкы херектер министри А. Моронуң аразынга найыралчы байдалга эткен чугаалажыышкыннар үеэинде делегейде амгы байдалдың чугула айтырыгларын болгаш совет-итали харылзааларны хөгжүдериниң перспективаларын боттуг ёзу-биле чугаалажып көрген.

КНО-нуң Уставының сорулгаларынга дүүштүр ийи тала хамаарышпас чоруктуң болгаш тускай догуннаашкынның, чурт-девискээр талазы-биле бүрүн бүдүн болурунуң, иштики херектеринге холгаарлашпастың, тайбың догуннаашкынның болгаш улустарның ниитилел тургузуун боттары тодарадыр эргелерин хүндүлеп көөрүнүң, күштү ажыглаарындан азы күштү ажыглаар деп кыжанырындан ойталаарының, делегейниң чогуур айтырыгларын чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээриниң принциптеринге боттарының хандыкшылдыын бадыткаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң делегей политиказының талазы-биле айыткан программазын итали талага, Италияның даштыкы политиказының сорулгаларын совет талага тайылбырлааның кайы-кайызы сонуургал-биле дыңнаан.

Ийи тала Европада херектерниң байдалынче онза кичээнгейни салган болгаш Европа дипте политиктиг байдалдың экижилгезин күзел хамыышкыны-биле демдеглээн. Ында туруп турар политиктиг боттуг түүлдерге, чурт-девискээр тургузуун болгаш кызыгаарларның бузулбазын хүлээп көөрүнге үндезилээш, олар Европада бооп турар боттуг чорудулгаларны үргүлчүлээринге болгаш аайлаштырарынга дузаларынче боттарының түүкүллүүн бадыткаан.

ССРЭ-ниң болгаш Италияның чазактары күрүнелерниң айыыл чок чоруунга, калбак кады ажылдажылгазынга, бот-боттарынга бүзүрежириниң байдалын тургузарынга ажыктыг кылдыр бо перспективаны ёзугаар хөделир бодалдыг, ол чорук Европада күрүнелерниң азы бөлүк күрүнелерниң шериг талазы-биле бот-боттарынга удур турарын база чоорту ажып эртер арганы бээр ийик. Мооң-биле холбаштыр олар айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың талазы-биле ниити Европа төвүлел хуралын АКШ-тың болгаш Канаданың база киржилгези-биле эрттиреринче ниити сонуургалын бадыткаан, ол төвүлел хуралдың чедиишкини дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче болгаш тайбынче боттуг базым болган турар ийик.

Талалар ниити-европа төвүлел хуралын белеткээриниң болгаш эрттиреринің чурумунуң дугайында боттарының бодалдарын тайылбырлаан. Олар төвүлел хуралды ең чоокку үеде чыылдырарынга сонуургалдыын илергейлээн. Сөөлгү айларда сонуургалдыг чазактар ниити-европа төвүлел хуралынга хамаарышкан янзы-бүрү айтырыгларны хандыр чугаалажып турарын күзел ханыышкыны-биле демдеглээн. Төвүлел хуралдың белеткелинге, ооң хүн айтырыгларынга болгаш эрттиреринің чурумунга хамаарыштыр оларның туруштарының чоокшулажырын ол чорук чиигедип турар.

Чепсегленнишкинни дүжүреринің айтырыглары чугаалажыышкыннарга чугула черни эзлээн. Чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле Женева комитединиң кежигүннери болур ийи тала комитеттің мурнунга тургустунган сорулгаларны долузу-биле күүседири ажыктыг деп санап турар. Олар ылаңгыя бактериологтуг чепсекти хоруур дугайында керээни дүрген чарарынга дузалаарын дугурушкан. Чепсегленнишкинни дүжүрер болгаш чепсегленнишкинни эңдере бүдүрерин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык-кезик хемчеглерни, ооң-биле кады ядролуг чепсекти киириштирбишаан, чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринге ажыктыг кылдыр боттандырары-биле күжениишкиннерни салырын үргүлчүлээни эргежок чугула деп бодалга совет болгаш итали чазактар каттыжып турар.

Ийи чазак Чоокку Чөөн чүкте айыылдыг байдалдың дугайында боттарының бодалдарын тайылбырлаан болгаш Айыыл чок чорук Төвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де резолюциязының бүгү кол түүлдерин күүседиринге үндезилээн, ол девискээрге политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээшкинни, чөптүг болгаш быжыг тайбыңны тургузарын дүрген чедип алырының эргежок чугулазын база катап бадыткаан.

Ханы сагышсыраашкынны болдуруп турар Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың дугайында санал-оналдарның солчулгазы болган. Оларның иштики херектеринге даштыкы холгаарлаашкын чокка боттарының салым-чолун хостуу-биле тодарадыр арганы ол девискээрниң бүгү улустарынга хандырын берги дег, политика талазы-биле ындыг таарыштыр шиитпирлээшкинни чедип алырының эргежок чугулазының ниити билиишкинин талалар барымдаалап турар.

Ийи тала ылаңгыя экономика болгаш эртем-техниктиг адыларында совет-итали харылзааларның таарымчалыг хөгжүп турарын, улуг эки дуржулганың мөөнеттингенин күзел ханыышкыны-биле демдеглээн.

Ийи тала политиктиг консультацияларның тургустунган практиказының ажыктыын онзалап демдеглээн. Чурт бүрүзү дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга болгаш тайбыңны быжыглаарынга ажыктыг кылдыр хөделип, санал-оналдарның болган солчулгазын болгаш чаңгыс аай болурунуң чедип алдынган хире-чергезин барымдаалап көөр төлээде, чогуур бодалдарны ең эки билип алыр болгаш бүзүрежирин быжыглаар сорулга-биле бо практиканы янзы-бүрү деңнеңдерге хөгжүдеринге ССРЭ-ниң болгаш Италияның чазактары чөпшээрешкен.

Италияның Даштыкы херектер министриниң Совет Эвилелинге чоруп турган үеэинде болгулаан беседалар болгаш чугаалажыышкыннар ССРЭ-ниң болгаш Италияның аразында кады ажылдажылганы быжыглаарының хөрөөнге, совет болгаш итали улустарның эрге-ажыктарынга, Европаның болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга ажыктыг салыышкын болган. (СЭТА).

Моол өңнүктерниң хүндүлээчел черинде

УЛАН-БАТОР. (СЭТА-ның тускай корр.). СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин баштадыр совет партиячазак делегациязы моол улустуң амыдыралы болгаш культуразы-биле танышып турар.

Совет чазактың баштыны амгы үениң чурукчуларының Моолдун улус революциязының 50 чылынга тураскаатка чогаалдарының делгелгезинге чораан.

Хүндүлүг көрүкчүлерниң дептеринге А. Н. Косыгин социалистиг Моолдуң культуразының бедик деннелин делгелге чайынындыр көргүзүп турар-дыр деп бижээн.

Совет делегацияның чамдык кежигүннери Мурнуу-Гоби аймакка, өскелери чурттуң соңгу талазында аныяк хоорай Дарханга чораан.

Дарханга хоорайның ажылчы чоннарының массалыг митингизи болган. Чыылганнар МАРН ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары Д. Моломжамцының, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Соломенцевтің чугааларын чыылыбиле уткаан.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

ФКП-ниң Политбюрозунуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Бодунуң хуралынга Францияның Коммунистиг партиязының Политбюрозу июль 1—3-те Москвага Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Францияның Коммунистиг партиязының делегацияларының аразынга болган ужуражыышкын дугайында отчётту дыңнаан.

ФКП-ниң Политбюрозунуң парлан үндүрген медеглелинде чугаалааны: «Политбюро Францияның Коммунистиг партиязының делегациязының ажыл-чорудулгазын үүлдүгүүлүп, чугаалажыышкыннарның түңнелинде ийи делегацияның кады кылган түңнелдери-биле бодунуң бүрүн чөпшээрежип турарын илергейлеп турэ. ФКП-ниң Политбюрозу кады кылган медеглелдің текстизин өөренирин организастаарынче партия организацияларын кыйгырган болгаш ону массалыы-биле нептередирин хандырар дугайында шиитпирин хүлээп алган.

«Ийи улустуң, бүгү делегейде айыыл чок чоруктуң болгаш тайбыңның эрге-ажыктарын барымдаалаан, Францияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында харылзааларны база кады ажылдажылганы хөгжүдеринге идеңкейлиг дузалаар сорулга-биле ийи партияның аразында кады ажылдажылганы ханыладыр дугайында шиитпирин Политбюро үүлдүг деп санаан».

Үнелиг инициатива

БЕРЛИН. (СЭТА). Национал фронтунуң Национал төвүлелиниң президиуму Индий-Кыдатта чорудээн таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның саналдарын бүрүнү-биле деткип турарын илергейлээн.

Берлинге парлан үндүрген медеглелде чугаалааны болза, бо сапалдар Мурнуу Вьетнамда боттуг байдалдарны барымдаалаан, тайбыңны хандырарының хөрөөнге чаа чугула инициатива-дыр. А ынчаарга делегей эргеэниң принциптеринге бүрүн болгаш долузу-биле база дүүжүп турар. Биичирин чедип алырынга Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның чаагай күзел-соруун, буянныг чоруун болгаш белеиин бо инициатива бадыткаан турар.

Мунгаш байдалдан уштунуп үнериниң боттуг аргазын АКШ-ка база катап айтып турар бо саналдарны боттандырары Вьетнам талазы-биле Парижте чугаалажыышкыннарга моондактарны ажып эртер, агрессчи дайынны соксадырынга болгаш Мурнуу Вьетнамның айтырыын чоптуг шиитпирлээринге чедирер ийик.

Вьетнам улус-биле кадм ГДР-ниң чону Индий-Кыдатта агрессчи дайынын доп-дораан соксадырын, «Вьетнамчыдылга» дээр политиказынан ойталаарын, Мурнуу Вьетнамның девискээринден америк шериглерин болгаш чалчаларының шериглерин чугаа чокка үндүрерин, Сайгонның реакысчы ёзу-чурумун деткиирин соксадырын АКШ-тың чазаандан негеп турар деп, медеглелде демдеглээн.

Хоорай чурттакчылары шефтеп тур

Июль 10-да «Тыва суг-тудуг» трестің коллективинден 70 кижи «Кара-Хаак» совхозка шефтеп чеде берген. Ол хүн олар ийи бригадага үстүп алгаш соруктуг ажылдаанар. Түңнелинде бир бригада 2,8 гектар шөлдүң ногаазының богун аштаан болгаш дөвураның коптарылгазын кылган, база бир бригада мал чеминге хереглээр чартык тонна будук-бүрүнү белеткеп, сноптап шарааш, аскан. Ол хүн болган шефке киришкен бүгү кижилер кончуг эки ажылдаан. Ылангыя Димитрий Вилиженин, Сергей Полкогонов, Григорий Лобашов болгаш Григорий Бравин онза эки ажылдаан.

Дараазында болур шефтелгеге ол-ла ажылды уламчылап чоруткаш, 1,5 га ногаанын богун аштап, коптарылгазын кылыр, оон соонда бодунуң хүлээлгезин ёзугаар коллектив совхозка 20 тонна сигенни белеткеп, 150 тонна саванны сараттап бээр деп турар.

Ол-ла хүн республиканың харылзаа эргелелиниң коллективинден 45 кижи «Межегей» совхозтуң сиген шөлүнге баргаш, 6 тонна сигенни сараттап берген.

Бүдүрүлге бригадазы

Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы ортумак школазында өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазы 8,9 классларның өөреникчилери 27 кижилиг. Олар часкы, чайгы үелерде эвээш эвес ажылды кылган. Олар чазын Оңгар-Бугада 65 гектар черни суггаргаш, дараазында ногаа культураларын тараан: кызыл-тае 15 гектар, кукуруза 30, картофель 5, люцерна 15 гектар. Үстүнде культураларны хайгаарап өстүргеш, күзүн дүжүдүн ажаан алырлар.

Олар чоокта чаа төрээн совхозунга 40 тонна будук-бүрүнү чыып баглаш, малчыннар кыштагларында сөөртүп чедирип бергеннер.

Бригадада хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип, ак сеткилдиг ажылдап турарларга 9-ку классчылар Куулар Мөңгүн-оол, Куулар Өпештей, Рая Монгуш, 8-ки классан Тамара Лопсан-Сюрюн, Зина Кара-Сал дээш оон-даа өскелер хамааржыр.

Ажылды шын, билдилиг организастап, башкарарынга башкы Эрес-оол Монгушевич Дартан-оолдун болгаш совхозтуң агроному Борис Чимит-оолович Куулар оларның ролю кончуг улуг. Совхозтуң дирекция, партия, ажылчын комитеттериниң талазындан бригаданың ажыл-ижин хайгаарап, чогуур үеэинде дуза чедирип келген. Бригадада «Беларусь» тракторну быжыглаан.

Бүдүрүлге бригадазының коллективи бо айның эгезинден бээр Аныяк-Чыргакы бажында тайга сигенин кезип, долгаш ыяш баштарында курсаып эгелээн.

О. ҮНДЕЗИН.

Чоокта чаа Нью-Йорктуң эрге-чагыргалары бажың ээлери улуг хоренгитеннерниң ыыышкыны-биле шиитпирни хүлээп алган. Оон түңнелинде бажың холезизин контрольдаарын чайладып турар. Нью-Йорк штаттың губернатору миллиардер Рофеллер чаа хоойлуну амыдыралга боттандырарынга биче эвес хире-чергелин-биле дузалаан. (Солуннардан).

Болук дээрбечи чорук. «Дейли Уорлд» солундан» алган шоодуглуг чурук. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Мароккода болуушкуннар

РАБАТ. (СЭТА). Мароккога II Хасан хаанны дүжүрер дээш оралдажыышкын болган. Хаанның төрүттүнген хүнүнге холбаштыр дипломаттыг хүлээп алышкын үеэинде хаанның Рабат чоогунда Схират ордузунче шериг училищезиниң курсантылары халдаан. Оларны хаан күрүнезиниң шериг кабинединиң директору генерал Мохаммед Медбух баштап турган.

II Хасан хаан түс черния-биле дунекиниң ийи шакта радио дамчыштыр үүве чугаалаан, эргилде кылыр дээш оралдажыышкыннарны узуткаан дугайын дыңнадып, сулчэочилерни күткээни дээш «араб чурттарының чамдык чазактарын, ылаңгыя Ливияның чазаан» буруудаткан.

Чуртта бүгү эрге-чагырганы иштики херектер министри генерал Уфкирге хүлээдип берген дээрзин II Хасан база дыңнаткан.

«Сулчэочилерниң халдаашкыны колдуунда бастынган, удурланыышкынның үүгле тус-тус одаглары арткан» деп, Марокконуң иштики херектер министри медеглээн.

Найысылалда бүгү стратегтиг пунктуларны шериглер бүзээлээн, хоорай төвүнде танкыларны тургускан.

Баштайгы медээлер-биле алырга, ол болуушкуннарның үеэинде 100 хире кижи өлүрткен деп, агентиледдер дыңнаткан. Олүрткениниң аразында шериг-агаар күштериниң командылакчызы генерал Дриес Нмиши, дээди судтуң даргазы Ахмед Бахиини, Бельгииниң Марокконда элчини Марсель Дуперт, сулчэониң удуртукчузу генерал Медбух бар.

КАИР. (СЭТА). Ливияның чазаа чепсектиг күштерни дайынчы белен байдалга тургускан дугайын Ливияның радиозу бодунуң дамчыдылгазынга медээлээн дээрзин МЕН агентиледдің корреспондентизи Триполиден дыңнаткан.

Солун дуржулга

КЛУБ АЖЫЛЫ

«Энергетик» Культура бажыңы «Көк-Тей» совхозтуң партия организациязының идеологтуг ажылынга даяныр базазы болуп турар. Оон бүгү ажыл-чорудулгазы социалистиг чарышты калбартыр, кижилеринің хөөнүн сергедирталазы-биле улуг дузаны чедирип турар. Коммунистиг биитилелди тургузуп турар чуртка күш-ажыл — алдарын, ак сеткилдин, эрес маадырлыг чоруктун хереө болур дээн уткаже Культура бажыңының бүгү ажылы утланган.

Харын-на ол улуг сорулганы боттандырарынга холбаштыр, чуруктар делгээр кежээлерни, эң дээре механизаторлар, саавчылар, күш ажаакчыларын демдеглээрин организастаары чаңчыл болган. Ындыг хемчеглерни алырының оранчок мурнунда ол дугайында чарлады калбартыр. «Бистің хүннериністің маадырлары», «Күш-ажылдың хереө делгем болган чыртқылыг», «Күш-ажылга алдар!» дээн плакаттар-биле ээлды шимеп алыр. Ындыг баймырлалдың эгелээр мурнунда фойеге музыка чангыланып эгелээр. Кежээни тускай кижи ажыдар. Бүгү кежээник дургузунда хөгжүм, катыг баштактанышкын, танцы, көргүзүглер кижини бүргээн турар. Ажыл-агыйның удуртукчулары мурнакчыларга чаагай сөстерни чугаалаар. Ол кежээнің киржикчилеринге бот-тывынгыр артистер концерт көргүзүп бээр. Кижилер аажок дыштанып алган, хөглуг, катыглыг чаңа бээрлер.

Культура бажыңының агитбригадазы (12 кижилиг) бүдүрүлге участоктарынга бо-ла чеде бергилээр, оон киржикчилери Бий-Хем. Тожу, Улуг-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик районнарга болган өске-даа черлерге чораан.

Культура бажыңының директору В. Герасимов — клуб ажылының чүткүлдүг кижизи. Ында ажылдап турар А. Росликов, Б. Коротеев, А. Лубошников олар база ол дег. Бо найыралдыг коллектив ажылдың янзы-бүрү хөөрлерни дилеп тывар-даа, ажылга кыымак-даа. Шупту кады кылыр, ол дээрге ажылды планнаарыдан эгелээш, хүн бүрүнүң база перспективизиг чүүлдерге чедир ыңдыг. 7 кижи составтыг клуб чөвүлелиниң кежигүн бүрүзү ажылда харылаар участоктуг. Улуг хемчеглерни алыр дээнде, чижээ, «Партийниң XXIV съезадизиниң шиитпирлерни амыдыралга боттандырар» деп, уран чүүл киржикчилериниң декадазын чорударда, ону клуб чөвүлелиниге чугаалашкан.

Культура бажыңының ажылынга активти эки хаара тутканы улуг дузалыг болган. Ынчангаш ажылчын Л. Пономарёва, студент Н. Потехина, электростанция ажылдакчызы Н. Дубаносов, аэропорттан Т. Лосева, башкы Т. Шульшина, башкы институдунан А. Зверев болган өске-даа хөй кижилер клуб ажылынга дузалап турар актив ол болгай.

Культура бажыңында улуг кижилериң болган уругларның ниити ыры коллективтери, танцы болган эстрада талазы-биле болгумнер бар. Уруглар сектору база ажылдап турар.

Ында байлак методиктиг булуң бо. Бот-тывынгыр уран чүүл болгумнериниң киржикчилеринге, клуб ажылдакчыларына методиктиг дуза алыр чүүлдер ында бүрүн бар. Чуруттун өске хоорайларының Культура бажыңнары болган методкабинеттер-биле чагаалар солчуп, оларның эки чүүлдерин ажылдап турары ажылга улуг ылгыг.

Культура бажыңында «Россияның чаа тудуглары», «Ыңдыг аныяктарны кым-даа көрбээн» дээн чергелиг стендилерни, «Бистің салгалывыс кижан-даа ленинчи оруктан чандыр баспас», «Тоску беш чылды туусаа бетинде», «Партийның XXIV съездизиниң шиитпирлерни амыдыралга» дээш, өске-даа плакаттарны делгээн.

Культура бажыңының боттандырып турар хөй санныг хемчеглериниң аразында Каа-Хем ооурнун бүгү чурттакчыларынга, пазын хары, эртем билии хамаан чокка солун чүүлдер база бар болгулаар. Ол болза туранскаалдыг хүннер, Тываның эрткен, амгы болган келир үелериниң дугайында тематиктиг кежээлер болгаш өске-даа хемчеглер болур. Ылангыя Тывага хамаарышкан ол кежээге чогаалчылар, архитекторлар, музыкантылар-даа киришкен.

Дыштанылга кежээлери солун. Оларга чаа танцыларны өөренир, аттракционнар, викториналар кылыр, ас журналы организастагылаар. Айтырыглар болган харылар кежээлери солун болур. Бүгү хемчеглерге техниктиг херекселдерни: магнитофон, эпидиаскопту ажылдап, эртемтайылбырлыг фильмнерни, хамаарышкан темага шуут холбашкан фильмнерни көргүзүп турар.

Аныяк кижиниң бир-ле дугаар паспорт алырынга холбаштырган база «Аныяк өскүленің кежээзи», «Силер бараан болуп турунар, бис минаар бис», «Тараа-биле чыттаган холдарга алдар» дээш, өске-даа темаларга кежээлер аныяктарның кижизидилгеринге улуг салдарлыг болур, ол чорук Культура бажыңының ажылының практикаазындан өскүлгеп. Байырлалдыг хүннерге хамаарыштырган кежээлерни эң-не солун, шынарлыг кылдыр, баш буруугаар ыяк белеткенип турган кылгылаар. Уруг-дарыгга оларның назының барымдаалап турган, тематиктиг кежээлерни база организастап турар, чижээ, «Кайы хире чурттап тур сен, бичии хамааты» дээн ышкан, база хөй янзы утренниктер кылгылаар, Ала-иелер хуралы Культура бажыңынга болгулаар. Оларга уруг-дарыгның хар-назының аайы-биле кижизидилге ажылын тодаргай чугаалашкылаар.

Культура албан чергелериниң хөй-ниити көрүлдезинге «Энергетик» Культура бажыңының ажылдакчылары идевнейлиг киржип эгелээн. Бо чылын анаа спорт шөлүн тудар, өөрүкчүлер залын алгыдар, Культура бажыңының чаңын улам эки кылдыр чаагайжыдар.

Культура бажыңының ажылдакчылары Кызыл хоорайның массалыг темчеглеринге база киржип турар, чижээ, «Кышты үдээри», «Ситец танцызы», «Хадың байры», «Наадым» болган оондаа өске.

Клубтуң ажылының чедишкиниг болурунга аңаа хамаарышкан албан чергелериин: Кызылдың төп электростанциязының, «Көк-Тей» совхозтуң дирекцияларының база оларда партия организацияларының доктаамал деткимчеви көргүзүп турары шиитпирлиг чүүлдериниң бирээзи болуп турар.

Бо бүгүнү айыткан, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүндеи бээр 100 чыл оюнга холбаштыр культура бажыңнарының Бүгү-россия көрүлдезинге «Энергетик» Культура бажыңы 2-ги черни эзлээнин айтыр херек. Моон соңгаардаа чедип алдынган чүүлдерни быжыглавышаан, ажылга чаа аргаларны дилеп тып турган, бедик көргүзүглерлиг болурунга Культура бажыңының ажылдакчылары бүүрелдиг.

А. КОНДРАШОВ,
Культура министерствозунуң методисти.

ТЫВАНЫҢ ДЕЛГЕМНЕРИ. Үш-Белдир курорту чүгле бисте эвес, республикадан дашкаар безин сурагжыл берген. Кайгамчык чараш бойдус чурумалдыг черде турып турар ол курортка чыл бүрүде чүс-чүс кижилер барын дыштанып, боттарының кадыкшылын сегидип ап турар.

Курортка дыштаныры-биле барган чонуң эмнеңирине, хөглүг солун дыштанырына таарымчалыг байдалдарны тургузган.

ЧУРУКТА: болук дыштанакчылар.

И. ЦЕЛИЩЕВТИҢ фотозу.

АНЫЯК МӨГЕГЕ БҮЗҮРЕП БОЛУР

Маадыр-оол Имбаевич Оюнну бичемден билир мен. Тутса моге, эрес-кашпагай кижилерниң бирээзи чораан. Ол оолдарын хүрешке сонуургалдыг кылдыр өстүрген.

Оолдарының үлүү Михаил Оюн—хостут хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери деп хүндүлүг атты алган баштайы тыва мөгелериниң бирээзи. А бичеги Валерий Оюн акызының изин истеп, спорттун олла хевирин шилип алган. Бичии чылдарында 'ону моге кижи болу бээр деп кым-даа бодавайн чораан. Ол-ворүүн болгаш чажыттарының эң-не бичеги турган.

Оюн Кызылдың № 2 школазынга өөренип турган, хостут хүрешке хандыкшылы эгелээн. Оон баштайгы тренери Николай Мумба. Ол хүрештің янзы-бүрү арганларын, техниказын, тактикалыг чажыттарын Валерага айтып берген. Удатпайн Оюн республика маргылдааларынга киржип, шапаалдыг черни ап турар болу берген.

Валера Оюн ам Хабаровскиде башкы институдунуң күш-культура факультелиниң үшкү курузунда. Өөредилгениң бо эрткен үш чылдарында аныяк оолдун амыдыралынга эзлээн солун болуушкуннар болгулаан. Олар колдуунда хостут хүрешке хамаарышкан. Спортка бедик көргүзүглерни чедип алыры ындыг-ла беден эвес. Оюнуун мергежили чылдан чылче улам өзүп орган. Оон чедишкиннери спортка бердингениден, хандыкшылдыындан болгаш кызымаандан чедип алдынган.

1970 чылын март 1-ден 5-ке чедир Махачкала хоорайга Россияның «Буревестник» спорт ниитилелиниң бирги черни дээш маргылдаага киришкен бирги черни алган. Валера баштайгы чедишкиннерге менгзргенмейн, маргылдаага улам харысалгалыг шыны белетеп берген. Оон соонда РСФСР-ниң адын камгалап, Минск хоорайга Совет Эвилелиниң «Буревестник» ниитилелиниң чемпионадынга киржип, тиилеп үнгеш, ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеткен. Бо дээрге улуг чедишкин болгаш өөрүшкү.

Аныяк мөгениң чедишкиннерин барымдаалап көргеш, 1970 чылдың декабрь айда ССРЭ-ниң спорт мастери деп хүндүлүг атты хывыскан.

1971 чыл база Валера Оюнга онзагай. Февраль эгезинде Россияның тергиин дээн мөгелери Азов далайның эринде Таганрог хоорайга чыглып эгелээн. Кайын келбээн мөгелер чок дээр: Дагестандан, Осетиядан, Татариядан, Башкириядан, а ол ышкан өскедаа автономнуг республикалардан, крайлардан келгилдюннер бар. Бо мөгелериниң аразында Совет Эвилелиниң чемпионвары Насрулаев алышкылар, Р. Дмитриев дээн өскелер-даа бар. Олар янзы-бүрү деңнеиин мөгелери-даа болза, аныяк мөгеге үлегер-чижээ, салдары улуг болганы чугаажок.

Маргылдаанын бүдүүзүнде Валера ол сураглыг мөгелер-биле хөй удаа кады белеткениң турган. В. Оюнуун эки хүрежиниң бир чажыды ында. Бо маргылдаага аныяк моге эки хүрежип, финалга кирген. Оон кол удурааныкчызы якут моге болган. Валера Оюн оваарымчалыг, дидим хүрежип, якут мөгеем октааш, РСФСР-ниң шыырак мөгелериниң аразынче кирип, шапаалды алган. Ук маргылдаага Оюн чүгле Якутиянын шыырак мөгезин эвес, а ол ышкан мөгелер-биле сурагжаан Дагестанның, Осетиянның мөгелерин тиилеп алган.

Валера Оюн чүгле спортчу чедишкиннерлиг эвес. Ол институтта эки өөредилгелиг, хөй-ниитичи студентилерниң бирээзи. Биче сеткилдиг, дузаргак, бодуун аажы-чаныг болду кады өөренип турар эш-өөру хүндүлээр. Оон чуруу институтуун хүндүлеп самбыразында астыныганы таварылга эвес. Ол эки өөредилгениң, кызымак ажылдың демдээ-дир.

1972 чылда Валера Оюн институдун дооскаш, төрээн Тываынга бедик мергежилдиг спорт мастери апарган чедип келир. Бедик мергежилдиг спортчуларны белеткээринге ол үлүүн киирер. Анаа бүүрүп болур.

С. ОЮН.

ДЭЭЖИЗИ

ЧЕЧЕН ЧУГАА

Чыдалыг бооларын тудуп алган кыдат шериглериниң чыскаал-биле кылаштажып чораанын көрүп каап, Жаргал кадай аай бажын-даа билбейн, каш өскүзүнүн сүдүн калган долдур узуп алгаш, даштыгаа барып:

— Дээдн сүлдээ, дээр өршээ!—деп тейлевишаан, чаңкан.

«Шупту аныяк, аразында демейн кончуг шериглер өршээн эртерлер боор» деп оодап турган. Удатпаанда ол-ла куу шериглер «аалдарның аптара-саваазын буза шаап, чыдыг хеп-сынын былаап алган. Лама, нояннарны тудуп хоругдап, төре хөрөөн силгин турлар». «Уруун адын каанкаш, аваазын алгаш баргаа» дээн чижектиг, моон мурнунда дыңнап көрбөөни чугаалар тарай берген. Оон коргун девидээн кижилер баар, кирер чер тыпшайн, шөр-чинг чемге-даа четтикпестээн, оон девин-биле дозылдыг ыштар безин качыгдаган ыглап, чайгаттынып орар апарган.

Бо бүгүнүң дыңнап, көрүп турган Жаргал кадай кара чаңгыс уруумга улус дээптер ийнен деп болаап, түрээнің хавы часты бер чазып, кортканындан өөн чадыр кылдыр хуулдурун, уруунун дүрү хевирин өскертип, аарыг кижи кылдыр ажаап турган. Ынчап турда-ла чырык хүндүс эвээш өскүзүндеи ийи башты алзыкшы.

Мечи чылды сөөлүүредир беш дугаар богданың хуулгаазыны орус барон чаңчын кээп ажыраар чүве дидир деп чугаа нептереп, бүдүн дуй-хүн иштинде боо даажы чавырылбастаан. «Геминнерни сывырып чорудуп, Богда кегээнин карабажындан хостаан дидир» деп чугаа база тарай хоа берген. Удатпаанда Хүрээ кудумчузунга көк хураган кежик бөрттүг, алгы тонуг, чоктан кудуруктуг аът мунган кижээ баштаткан орус шериглер нестү бөөрге, Жаргал кадай ону көргеш, элдепээни амыдаңдан аас-кежиин дилеп, сүт дээжизин өргүүрү хей чүве чорду чоп деп бодаап, сүт-даа оргун чашпайн, өөнче далаш кире халаан. Ол-ла кежээнде «Оргон-Чолоон шөлге хөй кижилерни хөндир-биле азып өлүрген дидир», «Өрттенген бүүзелер боова алгаш бар чыткан уругларны туткаш, адын каапкан дидир» дээн чугаалар дыргын апарган. Ону дыңнаап:

— Геминнерден дээредевес түвелер келген ышкажыл. Харын-даа сүдүм дээжизин өргүзөөним эки болган-дыр—деп, Жаргал кадай химиреңгеш, чаңгыс уруунун шырайын катап хуулдургаш, алгы тон-биле шуулап алган. Оон Унгерн чаңчын «Кызыл намны уаткаар дээш, шериглер хүлээп ап, аът хөл хакырын тур» деп чугаа дыңнаап, баа катап чүрээ хөлзеп:

— Үүле тамызын эдилеп, өдүмүн багы-биле өлүр үе мөгеп-дир эвесне. Кандыг кончуг төнмес дайын-чаа боор! Чырык черге мөөн чаңгыс төлүмүн салым-чолу чүү болур ирги?—деп, Жаргал кадай чугаалап турган.

Чазынында дээрги «Унгерн мурнуу чүүче дайылдажып чорупкан» деп чугаа дыңнаан. Уруунун сеткил-сагыжын өөртүп сергедир дээш танныр кижилерден терге дилеп алгаш, ол шыктыг шыңаадан хавак кырыяче көжүп келген чүве-дир.

Угаан төредир чугааларны, болуушкуннарны хөй патап дыңнап чораан кадай кадарган өскүзүн ай деп алгаш, өөне чедип кээрге, уруу Цевел аваазынга —«Мен бир солун чугаа дыңнап келдим» дээн.

— Че, че. Нүгүл-биле долган бо ойлук чок шагда түүле ындыг өөнделиг солун чугаа деп ол. База-ла аскан, өлүрген — бо-ла ыйнаан—деп, кадай тооксаас хевирлиг болган.

— Чок, чок, аваай! Арай ындыг эвес чүве. Дем чаа аттыг, чадат ийи кижиге Хишигт бүүзеэнин эжиниге таваржы бердим. «Арат намның шерии дургун Геминнерни болгаш дүржок баронларны истеп, сүрүп турар. Жамбалон чаңчын түү-хөөзүн дергилеп, ак тугун дуруп хойлап алгаш, бо эртен деанн үнгеп. Сеткил оожургап, хымыс ижип чоруур хостуг үе келир чүве боор» деп улус катыржып, хөөрежип турлар—деп, чодураа дег кара характырлыг кызы чугаалаарга, кадай пат кайгаан.

Даартазында Жаргал биле Цевел каш өскүлерин кадарып чорда, кызыл, сарыг туктар киискиткен аттыг кижилер чорун орган. Хүрен кандаазын кеткен күдер кара моол эр бөргүнүн хаваанда кызыл беш адыр кадан алган орус кижи-биле кады тыскаалган хөй шериглериниң хүрнүнде чораанын Жаргал кадай көрген.

Чыскаалган шериглер өөнүн чаныга чедип көөр орта, Жаргал кадай кире халаап, өремелеп каан сүдүн далаш-биле үзүп алгаш, дашкаар үнүп:

— Оруунар ак боор, өзалөндакка таваржышайн эжименди чорунар, үүле-хөрөөнер бүтсүн!—деп, өөрөл салгаш, ак чеминин дээжизин оргон.

Хүрээ кыдыындан хөй кижилер ук шериглерже уткуй чүүржүпкен, аваашкылар аразында сымыранчып, сеткил-сагыжы хөлзей берген турганнар. Оо болза, өөрүшкүнүн хөлзөшкини болган.

Ж. ПУРЕВ.

Дыштаныр хүннерде болгулаан маргылдаалар

Суббота биле воскресеньеде болгулаан чугула-чугула маргылдааларның дугайында СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнатканы болза:

Сугга эштири. АКШ-ка болуп эртекен делегей маргылдаазында 200 метрге баттерфляй деп стил-биле ССРЭ рекордун москвачы В. Шарыгин тургускан. Оон көргүскен шагы — 2 мин. 07,2 секунда. ГФР-ниң төлээлекчизи Х. Фасснахт ол дистанцияны 2 мин. 06,1 секундада эрткеш. Европаның чаа рекордун турган. 100 метрге оорганың эштириге Тбилисиден келген Т. Лекишвили үшкү черде болган.

Шыдыраа. Делегейниң бирги черн дээш В. Корчаой биле Т. Петросяннын аразында дөртку салыг соңгаарлаттынган турган. Воскресеньеде ону чедир салырга 65-ки салыгда хайым болуп доозулган. Оларның саны ам 2:2.

Студентилер командаларының аразында делегейниң бирги черн дээш маргылдаага бистің шыдыраачыларывыс 12 сан алган, бирги черде, а АКШ-тың командазы 9 санныг ийги черде чорун турар.

Бут бөмбүү. Чуруттун чемпионадының ийги эзлээнин баштайгы оюнунга ЦСКА 3:1 сан-биле Минскиниң динамочуларын удуп алган. Воскресеньеде Москва командалары «Спартак» биле «Торпедо» ойнаан. Автозаводчулар 2:0 сан-биле тиилээн.

Сан 3:0 апарган

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Роберт Фиппер Денверага Бент Лассен-биле оюнунга 41 дугаар көш соонда база катап удуп алган. Ынчангаш делегейге хөл-шылыраа талазы-биле бирги чер дээш сөөлгү шилилде оюнга оон саны ам 3:0 болу берген.

АГААР

Бөгүн республикага болган Кызылга бүргеп, аязыр. Республиканың чамдык черлеринге чаъс чаап, диңмирээр. Барыын угланыышкынныг хаттың дүрсены секундада 5—10 метр чедер. Диңмирээшкин үезинде 10—15 метр чедир күштелир.

Агаарның температураза даглыг черлерге 14—19, артаннарынга 23—28, Кызылга 23—25 градус изиг болур.

Улуг назылыгларга күш-культура чугула

Улгады өөрген назылыг кижиниң эки ажылдаар шинээзи боду-даа сонуургаар, ону совет ниитилел-даа сонуургаар. Аныяк эвес кижилер пургузайында чугула ажылдакчылар болур. Олар назынының дургузунда амыдыралдың дүржулгазын көрүп, бедик мергежилди алганнар. Ынчаарга назыны улгадыры-биле кады кижи шагаырап чоруур: чүстери, оорга-мойну шылаар, тыныжы бачымнаар, удаанының соолуиде дүрт-сыны өлбестээр болган оон-даа өске качыгдалдарга таваржып чоруур. Ындыг качыгдалдар күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн, амыдыралдың оорушкулуг чоруун хевээр камгалаарынга идиг болбас дээрен билдингир. Ындыг болуушкуннарның чылдагааны хөйүнде кижиниң аараанында эвес, а назылап кыраанында, назылын улгаткан тудум, чем солчушкуннарының эвээжээнинде болган оондаа өскелер болур. Күш-культураның дузазы-биле назылап кырыыр чорукту саалдын, шагыраашкын-биле эки демнеежин болур.

Күш-культура — чүгле аныяктарга таваржыр хөделишкин дээр аянкыг мөге бодал билдинмес чылдагаан-биле нептерей берген. Шынында бежен, алдан-даа харлыг кижилерге ол хөделишкиниң ужур-дузазы бичелевейн турар. Аныяк кижиниң организми кончуг эки ажылдап турар, ынчангаш ол күш-культураны кылбайн-даа чораанда, эзт-ханы шүүрен, суларай берген улуг кижи ышкаш ындыг өскеричел эвес болур. Күш-культура мергежилдерги организмниң ажылын идепкейжидер — нерви системазын быжыктырар, тыныш органнарының ажылы, хан эргиздели, чем хуулгуушкуну болгаш өске-даа чүүлдер экижин эгелээр.

Бо чоруктун бадыткалы кылдыр эртем шинчилелдериниң бүүзреттинген медээлерин эмчи хайгааралының түңнелдерни, күш-культураның эки үре-түңнелдиг күжүн боттары бүүзреп билген кижилериниң хереченилелдерни көргүзүп болур. Ынчалаажок кижиниң бодунуң дүржулгазы өске кандыг-даа херечениледен артык бүүрелдиг. Күш-культураның кижиниң сергедип, чазалдырар саңдарын ону үргүлчү кылып эгелээн кижи дораан-на чугаалай бээр.

Эртениң-не гигиена гимнастиказын кылын чоруурга улгады берген кижилерге кончуг дузалыг, ынчанмыже бир домей мергежилдерни бүгү-ле кижилер кылын болбас дээрзи тодаргай. Күш-культура организмге күштүг үржүкту болдурар, ынчангаш организмге таарышпас мергежилдерни эмнин эртир хөй катап кылырга хоралыг боор болур. База бир талазында дендин чиик мергежилдерни кылырга, экиле дуза бербес, чүге дизе, олар организмге саңдарны чедирип шыдавас. Ындыгның үжүрүнде, улгады берген кижилер мергежилдер кылырын хамыктың мурнунда эмчи-биле сумележир херек. Кижиниң назынын, кадынын байдалын барымдаалап көргеш, кылза чогуур мергежилдерни, оларны чеже катап, кандыг темп-биле кылырын эмчи айтын бээр.

Улгады берген назылыг кижилерге күш-культура чүгае эртенги гимнастикалар-биле доозулбас. Спорттун хөй янзы хандыкшылдыг хевирлери—чадаг кылыр, туризм, теннис, хол бөмбүү, мерге оюну, балыктаашкын, аңнаашкын, хемелээшкин, хаактаашкын, конькилээшкин база кончуг дузалыг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Уругларны дадыктырары

Хүн бүрүде эртенги гимнастика кылганының сөөлүнде, өрөөл иштинге хөндүр турган сугга өттүрүп каан пес-биле эзт-ботту дүрбүттүнгеш, оон сөөлүнде бургаг аржыыл-биле чоттунар кылдыр уругларны чаңчыктырар херек. Чылдың кайы-даа үезинде уругуун идик-хевин өйүн эртир чылыглап, оон шимчээшкинниге шаптыктай бээр хире кылдыр дакыжадып болбас. Бичии уруглар чурттаар өрөөлдерин арыг агаарлыг, изиг эвес (16—18 градус температуралыг) болурун хайгаараары чугула. Кызын уругларны ажык форточкалыг өрөөл иштинге хөрөөн чылыг чоргай-биле шуглап, холдарын боо кырынга салып алгаш удуур кылдыр чаңчыктырар. Школачыга хүнде үштен эвээш эвес шак иштинде агаарга чоруур кылдыр болунуң шактарын таарыштырып алырынга дузалаар херек.

Бичии уруглары болдунар-да арга-биле агаарладыр. Оларны кыжын—шанакка чүнгуладып, конькилеп, хаактадыр, чайын—сугга эжиндирер, арыг иштинге аны царка ойнадырга олар эки дадыгар.

Агаарның, үениң онзагай байдалын, уругуун назы-харын болган кадыкшылын барымдаалап көрбүшаан, ону чоорту дадыктырар.

Уругларны ынчаар дадыктырарга, олар кадык болгаш сергелеп, шоваа болурлар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

РЕСПУБЛИКАНЫН ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА
1971 ЧЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 14-ТЕ
Моол Арат Республиканың
КҮРҮНЕ ШАҢНАЛЫНЫҢ ЭДИЛЕКЧИЗИ
Ч. ОЙДОВТУН
„ЧЕДИ АРГАЛЫГ ЧЕЧЕН СЕНГЭЭ"
деп шинаа болур.
Шиниң эгелери 19 шак 30 минутада. Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.
ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Телевидение

ИЮЛЬ 14-ТЕ
КЫЗЫЛДАН
19.00—Телемедээлер (орус дылга). 19.15—«Көвсектен рубль кажаттынар». Кыска фильм. 20.25— «Беш чылдың базымнары». Дамчыдылга. 20.55—«Керманычы». (Салдадыкчылар). Документалдыг фильм. 21.05—Телемедээлер (тыва дылга). 21.20—Чараалдар, рекламалар.
МОСКВАДАН
21.30—«Диксонда чурттап турар бис». Документалдыг фильм. 21.50—23.50—«Форсайт дугайында сөс». Хөй серималыг уран-чечен телефильм (Англия). 4-ку серизазы «Дүштеки чем». 5-ки серизазы «Өнчүүрек».

КИНО

ИЮЛЬ 14-ТЕ
«НАНЫРАЛ»: «Хамраа» (1 болгаш 2-ги киволар) 9.30, 12.25, 15.20, 18.15, 21.10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Шиитпирлиг кыс» 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Пеппиниң узун угу» 9.10, 11.10, 17.00, «Уруглар» 15.00, 19.00, «Амыдыралдың чаңгыс хүнү» 13.00, 21.00 шактарда.
«ВОСТОК»: Киночыныды 11.00, «Дошкун эртен» 15.00, 17.00, 19.00, «Македон кудазы» 21.00 шактарда.
ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Эрткен үениң чаңгызы» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Анушама» (1 болгаш 2-ги киволар) 20.00 шакта.

Чалап тур

Садыгжыларны, кассирлерни, чылыдылга четкилерни сеңгээр ажылчыннарны, электриктерни, чазаныкчыларны, магазиннерге ажылдаар экспедиторларны, ажылчыннарны, аштакчыларны болгаш чудуукчуларны ажылче Кызыл садыг чалап тур.

Ажылдаарын күзөөнер Кызыл садыгның кадрлар киллизинге ажыл шагында келир. Кызыл хоорайның Октябрь кудумчузунда № 29 бажың.

* * *

Касса аппараттарының кассирлерни өөредир ай хуусаалыг курска өөреникчилер хүлээп алырын Кызыл садыг чарлап тур.

Он сее хардан өрү назылыг, 8—10 классар доосаан, Кызыл хоорайда чурттап турарларны курска хүлээп алыр. Өөреникчилер айда 30 рубльдің стипендизин алыр.

Өөренирин күзөөнер Кызыл садыгның кадрлар киллизинге ажыл шагында келир. Кызыл хоорайның Октябрь кудумчузунда № 29 бажың.

КЫЗЫЛ САДЫГ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының болган пропаганда киллизинин 35-24, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ачы-ырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, келээ ажылагый киллизинин 21-47, улетпур киллизинин 22-64, чагаа база совет турсузуг киллизинин 41-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

ТЫВА АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографизазы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1.). ТС—00097.